

Opinnäytetyö (AMK)

Liiketalous

Kirjasto- ja tietopalvelu

Syksy 2020

Sini Laakkonen

NUORTEN LUKUTOTTUMUKSET JA KIRJASTONKÄYTTÖ

Sini Laakkonen

NUORTEN LUKUTOTTUMUKSET JA KIRJASTONKÄYTTÖ

Lukutaito on tärkeä kansalaistaito. Ilman sitä asioiminen yhteiskunnassa ja pärjääminen työelämässä olisivat paljon vaikeampia. Käsittelin opinnäytetyössäni nuorten lukemista ja heidän kirjastonkäyttöään sekä nuoria, jotka eivät lue ja käytä kirjastoa. Tavoitteenani oli selvittää miksi nuori joko on kiinnostunut lukemisesta tai ei sekä miksi nuori joko haluaa käyttää kirjastoa tai ei.

Tutkimukseni toteutuksena käytin Lukemattomat mahdollisuudet-hankkeen työpajojen laadullisia kyselyjä sekä omia kahdelle lukemattomalle ja ei-kirjastoa käyttävälle nuorelle tekemiäni haastatteluja. Näiden avulla sain selville syitä nuorten lukemattomuudesta ja ei-kirjastonkäytöstä, joita ovat mm. kiinnostavan aineiston puuttuminen sekä lukemisvaikeudet, jotka voivat vaikuttaa siihen, etteivät nuoret lainaa aineistoa, ja lukeminen voi olla tylsää tai vaikeaa.

Lukemisen oppiminen alkaa jo varhaisessa vaiheessa heti lapsen ensimmäisinä vuosina. Tämän takia lukeminen lapselle on erityisen tärkeää, jotta lapsen sanavarasto kasvaa. Lukukeskuksen (2020) mukaan paljon tähän kuitenkin vaikuttaa se, onko lapsen tai nuoren vanhempi itse kiinnostunut lukemisesta. Lukeminen kannattaisikin ottaa koko elämänmittaiseksi harrastukseksi, sillä on tutkimuksia, että se edistää empatiakykyä, keskittymiskykyä, rentouttaa ja jopa pidentää elinikää.

Lukemiseen innostaminen ei ole helppo tehtävä. On kuitenkin vinkkejä, joiden avulla nuori kuin nuori voidaan saada innostumaan lukemisesta tai jonkin tietyn kirjan pariin. Tällaisia ovat mm. erilaiset tapahtumat, työpajat ja nuoria kiinnostavat aiheet. Pitää tietää mistä nuori on kiinnostunut, koska itseään kiinnostavaa aihetta lukee paljon mieluummin kuin sellaista mikä ei lainkaan kiinnosta.

E-kirjat ja äänikirjat ovat niille ihmisille, jotka eivät tavallisesta paperikirjasta välitä. Niiden kilpailijoina toimivat sosiaalinen media ja ihmisten muu elämä, joka on kovin hektistä tänä päivänä. Lukeminen rauhoittaisi varmasti monia, jos sille löydettäisi aikaa. Siksi hyvä keino olisi esimerkiksi ottaa aina päivästä jokin hetki vain lukemista varten. Ennen nukkumaanmenoa lukeminen on oiva valinta tähän.

ASIASANAT:

lukeminen, kirjastonkäyttö, nuoret, ei-kirjastonkäyttäjä, työpaja, kysely

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Business administration
Library and information science

Autumn 2020 | 50 pages, 2 pages in appendices

Sini Laakkonen

YOUNG ADULTS' READING HABITS AND LIBRARY USAGE

Literacy is an important civic. Without literacy it would be so much harder to do business in society and get along in working life. This thesis concerns young adults' reading habits and their library usage as well as these habits by non-library users. The aim was to find out the reasons why young people read or do not read and why they want to use the library or not.

The study was conducted by using qualitative questionnaires of workshops in the Lukemattomat mahdollisuudet project. In addition to this, two interviews were conducted with young people who do not read or use library. The results showed some reasons why young people don't read or use library. Lacking of an interesting material, dyslexia etc. can influence on the fact that young people do not loan material and reading can be regarded as boring and difficult.

Learning of reading begins so early when the child is growing up. Because of this reading to a child is very important so that child's vocabulary can grow. According to Lukukeskus (2020) it affects a lot if a parent of a child or a young person has themselves interested in reading. Reading should be a life-long hobby, because there are researches that it advances empathy, concentration, relaxation and even lengthens lifetime.

Inspiring people to read is not an easy task. There are still a few tips how to get young people interested in reading. The tips are for example different events, workshops and interesting topics. One must know the different interests of young people, because everyone wants to read something that interests themselves.

No one can force anyone to read. Nowadays e-books and audiobooks are good for those who don't like paper books. Those are competing with social media and people's other life which is very hectic nowadays. Reading would be a good way to calm down, if the time was taken for reading. That's why a good tip would be for example to take a moment for reading every day. Reading would be a good option before going to sleep.

KEYWORDS:

reading, library use, young people, non-library user, workshop, questionnaire

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 LUKEMATTOMAT MAHDOLLISUUDET -HANKE LYHYESTI	8
3 LUKEMISEN HISTORIA	10
3.1 Ääneen ja hiljaa lukeminen	10
3.2 Lukeminen nykypäivänä sosiaalisen median aikakaudella	12
3.2.1 E-kirja, äänikirja vai paperinen kirja?	14
3.2.2 Lukemisen vähentyminen ja muuttuminen	16
4 LUKEMISEN OPPIMINEN	18
4.1 Luketekniikat ja lukustrategiat	19
4.2 Lukijatyytit ja sukupolvet	21
4.3 Lukemisen ja lukutaidon merkityksiä	22
4.4 Vinkkejä lukemiseen	27
5 KOHDERYHMÄNÄ NUORET	31
5.1 Nuorten lukeminen ja kirjastonkäyttö	32
5.2 Lukemattomat ja ei-kirjastonkäyttäjät	36
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA TULOKSET	40
6.1 Työpajat	40
6.2 Kyselyiden tulokset	40
6.3 Kahden nuoren haastattelujen tulokset	44
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	46
LÄHTEET	49

LIITTEET

Liite 1. Kysely kirjaston työpajaan osallistuvilla nuorilla aikuisilla.

TAULUKOT

Taulukko 1. Lukukeskus 2020.

26

Taulukko 2. ja 3. Lukukeskus 2020.

26

1 JOHDANTO

Käsittelen työssäni nuorten lukutottumuksia ja heidän kirjastonkäyttöään Lukemattomat mahdollisuudet -hankkeen laadulliseen kyselyaineistoon perustuvia haastattelutuloksia apuna käyttäen. Mielestäni lukutaito on aiheena yhteiskunnallisesti merkittävä, sillä se on tärkeä taito työelämässä, yhteiskunnassa, ja muutenkin ihmisen elämässä, jotta voi ymmärtää asioita ja lukea erilaisia teoksia, viestejä, lehtiä yms. Viime vuosina lukutaito on Suomessa heikentynyt, ja mielestäni isoimpana syynä on sosiaalinen media sekä liiallinen virikkeiden määrä ja tiedon saaminen internetistä tietokirjojen sijaan. Sosiaalisesta mediasta on kyllä paljon hyötyäkin mm. asioiden viestinnässä ja jakamisessa, mutta lukutaitoa se ei kovin paljon edistä (Herkman & Vainikka, 2020). Sosiaalinen media ja muut erinäiset tekijät vaikuttavat myös nykypäivänä siihen, että keskittymiskyky on huonontunut liiallisen tietomäärän vuoksi, kun joka paikasta tulee ärsykeitä, ja ihminen tulee ylivirittyneeksi, ja tämän takia ei jaksakaan keskittyä välttämättä mihinkään kunnolla. Tästä ”oireyhtymästä” käytetään nimeä ADT eli itseaiheutettu keskittymishäiriö (Sisättö, 2020).

Valitsin tämän aiheen juuri siksi, että se on hyvä nostaa pinnalle, jotta asiaan saataisiin jonkinlainen muutos. Muutos ei toki tapahdu hetkessä, ja siihen vaikuttavat monet asiat kuten ihmisten luonne ja halu lukea tai olla lukematta, ympäristö, muoti-ilmiöt jne. Keskityn työssäni analysoimaan työpajoissa haastateltujen kyselyyn vastanneiden ihmisten vastauksia liittyen heidän osallistumaan työpajatoimintaan, lukemiseen ja kirjaston käyttöön. Lisäksi selvennän nuorten ei-kirjaston käyttäjien syitä siitä, miksi he eivät käy kirjastossa tai miksi he eivät lue. Tavoitteena tässä työssä on tutkia nuorten ja ei-lukevien syitä ja kokemuksia lukemisesta ja kirjaston käytöstä. Etsin myös keinoja, millä tavoin nuoria ja ei-lukevia saisi kiinnostumaan enemmän lukemisesta. Toimeksiantajana työssäni toimii Turun Kaupunginkirjasto, joka on Lukemattomat mahdollisuudet -hankkeen yksi yhteistyökumppaneista.

Opinnäytteeni aineisto perustuu jo olemassa olevaan kyselyaineistoon, jonka on tehnyt Turun Kaupunginkirjasto Lukemattomat mahdollisuudet -hanketta varten. Tämän lisäksi olen tehnyt laadullisen haastattelun kahdelle nuorelle, joiden vastauksilla olen sitten täydentänyt tutkimustuloksiani. Lähteinä käytän valmiita kyselylomakkeita, omia haastateltaviani, Lukemattomat mahdollisuudet hankkeen www-sivuja, Humakin Lukupiiri-kurssin materiaaleja, kirjalllähteitä, erilaisia verkkolähteitä Googlestä, Google

Scholarista ja Theseuksesta. Lukemaan innostaminen ja kirjavinkkaus tulevat mitä luultavimmin kuulumaan tulevaan työhöni, sillä tulevaisuudessa haluaisin työskennellä juuri yleisessä kirjastossa. Tämän takia aihe, jota käsittelen, tukee hyvin tulevaisuuden työtäni.

2 LUKEMATTOMAT MAHDOLLISUUDET -HANKE LYHYESTI

Lukemattomat mahdollisuudet -hanke pyrkii parantamaan nuorten ja aikuisten heikkoa lukutaitoa. Sen tavoitteena on siis kehittää kirjastopalveluita vastaamaan heikosti lukevien tarpeisiin sekä myös edistää tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja hyvinvointia Suomen yhteiskunnassa. (Lukemattomat mahdollisuudet hankkeen [www-sivut 2020](#).) Suomesta on puuttunut aikuisiin lukutaidottomiin panostava lukutaitotyö sekä selkeä taho, joka auttaisi aikuista ihmistä parantamaan heikkoa luku- ja tekstitaitoaan. Lukemattomat mahdollisuudet -hanke pyrkii vastaamaan tarpeeseen kokoamalla yhteen alan tietoa ja toimijoita. (10 faktaa lukemisesta 2020, 7.)

Hanke on suunnattu 16–35-vuotiaille nuorille aikuisille, joiden lukutaito on heikkoa sekä yleisten kirjastojen työntekijöille, jotka saavat vinkkejä lukuohjausten tekemiseen. Hanke on käynnissä 1.11.2018–28.2.2021 ja rahoittajana toimii ELY-keskus. Yhteistyökumppaneita ovat Turun ja Seinäjoen ammattikorkeakoulut, Turun ja Seinäjoen kaupunginkirjastot sekä Jyväskylän yliopisto. (Lukemattomat mahdollisuudet hankkeen [www-sivut 2020](#).)

Hankkeen suunnitelmana on kehittää Lukujamit-toimintamalli, jolla tähdätään heikon lukutaidon kierteen katkaisemiseen. Lisäksi se muotoilee kirjastopalveluja vastaamaan heikosti lukevien tarpeita. Kirjastossa työskentelevien lukuohjaajakoulutuksen hanke pyrkii jättämään toimintamalliksi kirjastoon pysyvästi. Olemalla yhteydessä yleisiin kirjastoihin, se myös varmistaa, että aikuisten heikon lukutaidon parantaminen nousee kirjaston tehtäväksi. Hanke aikoo tarkastella lukemattomuuden syitä sekä ymmärtämään erilaisia ilmiöitä ja löytämään keinoja lukemisesta kiinnostumiselle. (Lukemattomat mahdollisuudet hankkeen [www-sivut 2020](#).) Hankkeen luoma lukuohjausmalli on väline aikuisten lukutaidon ja -innon tukemiseen kirjastoissa, ja sen osa-alueita voivat hyödyntää kaikki aikuisten ohjauksen ja tukemisen parissa työskentelevät (10 faktaa lukemisesta 2020, 7).

Lukemattomat -hankkeen tavoite on pyrkiä avoimeen ja vuorovaikutteiseen toimintatapaan sekä jatkuvaan lukutaidon kehittämiseen. Aktiivista ja positiivista pedagogiikkaa

mutta myös osallistavia työmenetelmiä sovelletaan hankeessa ja työtä pyritään tekemään mahdollisimman lähellä kohderyhmiä. Lisäksi viestintä on tärkeä osa tätä hanketta. (Lukemattomat mahdollisuudet hankeen [www-sivut 2020](#).)

Osallistuin myös itse Lukuapproon syksyllä 2019 ja nyt syksyllä 2020, joka on Lukemattomat mahdollisuudet -hankkeen ja Turun ammattikorkeakoulun ja Seinäjoen ammattikorkeakoulun toteuttama haaste. Olin siis itse vain tekemässä haasteet itseseni, en toteuttamassa. Viime vuonna sai Lukudiplomin haasteesta ja haalarimerkin. Tänä vuonna on bingomuotoinen lappu ja voi osallistua palkintojen arvontaan. Mielestäni kummatkin ovat toimineet kohtuu hyvin.

3 LUKEMISEN HISTORIA

Laineen (2012) artikkelin mukaan kirjahistorian osa-alueista lukemisella on keskeinen merkitys. Ilman lukemista kaikki muu, kuten kirjoittaminen, painaminen, sensuuri, kustantaminen, kirjakauppa, kirjastot jne. olisivat tarpeettomia. Britanniassa on lukutaitoa sisältävä literacy-sana, joka viittaa sekä luku- että kirjoitustaitoon. (Laine 2012, 19–20.) Sisättö (2020) mainitsee teoksessaan kirjoitustaidon synnyn antavan yhteiskunnalle lait ja historian. Kirjoitusten avulla pystyttiin tarkistamaan, mitä kaikkea asioista oli aiemmin sovittu tai miten ne olivat ylipäättään aiemmin olleet. (Sisättö 2020, 33.)

Kolben (2003) mukaan lukutaidon yleistyessä 1700–1800-luvuilla pelättiin, että lukeminen kiihottaa ihmisen hermostoa liiaksi ja vaarantaa mielenterveyden, koska lukeminen näyttää helposti joutilaana olemiselta. Kirjallisuus voi sitä paitsi muuttaa lukijaa, saada hänet ajattelemaan, ja jopa mahdollisesti käyttäytymään aivan toisella tavalla. Lukija vertaa teoksen maailmaa siihen kokemukseen, joka hänellä on ”oikeasta maailmasta”. Lukijan mielestä teos on hyvä, jos se joltakin osin sopii hänen odotuksiinsa, mutta joltakin osin taas muuttaa niitä. Lukemiselle on ominaista interaktio eli vuorovaikutus lukijan ja tekstin välillä. Lukeminen on tavattoman monimutkainen prosessi, jonka aikana lukijan päässä tapahtuu valtava määrä asioita. Jo yksittäinen sana voi saada lukijassa aikaan paljon mielikuvia. (Kolbe 2003.)

3.1 Ääneen ja hiljaa lukeminen

Sisätön (2020) teoksen mukaan antiikin aikana luettiin ääneen ja lukeminen oli harvinaista. Vain 1 % väestöstä osasi lukea. Rooman valtakunta oli kuitenkin hämmästyttävän kehittynyt yhteiskunta, sillä esimerkiksi kirja on roomalaisten keksintö. Lukutaito levisi ja tuli harrastukseksi, kuten tänä päivänä. Lukeminen oli ääneen lukemista ja sosiaalista toimintaa. Kirjailijat lukivat uusia teoksiaan julkisissa tilaisuuksissa. Kirjoja alettiin kerätä, ja jokaisella ylemmän luokan roomalaisella oli oma kirjastonsa. Kaikkein yksinkertaisimmat kuvitetut teokset muistuttivat sarjakuvia. (Sisättö 2020, 40–42.)

Sisättö (2020) mainitsee teoksessaan, että ääneen lukemisen rinnalle alkoi keskiajalla Euroopassa nousta äänetön, yksinäinen lukeminen. Lukemisen uusi muoto yhdistyi luostareihin, joiden kirjastoissa munkit lukivat ja myös jäljensivät pyhiä kirjoituksia äänettä-

mästi. Kirjat olivat kalliita, joten suosituiksi tulivat klassikoiden tiivistelmiä sisältävät pienet kirjat eli florilegiat. (Sisättö 2020, 44.) Laine (2012) toteaa, että länsimaissa ääneen lukeminen väheni lukutaitoisten lisääntyessä, mutta se tunnettiin edelleen myös aikuisten keskuudessa (Laine 2012, 31). Thu-Huong (2017) toteaa, että äänetön lukeminen yleistyi Euroopassa noin 1600-luvulla. Tutkimusten mukaan muutoksen arvellaan johtuvan siitä, että kirjoissa alettiin käyttää sanavälejä ja välimerkkejä. (Thu-Huong 2017.)

Laineen (2012) mukaan koulumenestyksen edellytys on hyvä lukutaito. Lukutaidolla ja lukemisella on Suomessa pitkät juuret. Reformaation seurauksena lukutaidon merkitys korostui. Erityisesti 1600-luvun kuluessa piispat ryhtyivät aktiivisesti opettamaan lukutaitoa kansalle, ja samalla kansankielisen kirjallisuuden määrä kasvoi. Avioliiton solmiminen sekä kummiksi ja ehtoolliselle pääseminen edellyttivät jonkinlaista lukutaitoa. Tämän vuoksi kirjahistorialla ja teologialla on pitkät yhteiset juuret. (Laine 2012, 19.) Sisättö (2020) toteaa, että renessanssioppineet kehittivät lukutavan, jonka monet myöhempienkin vuosisatojen kirjajihmiset tuntevat. He nimittäin lukivat kirjoja kynä kädessä. (Sisättö 2020, 45.) aivan kuten nykypäivän opiskelijatkin.

Laine (2012) mainitsee artikkelissaan, että lukemisen ollessa viihdyttävää siihen sisältyy lukijan eläytyminen lukemaansa tekstiin. Euroopassa ääneen lukemista käytettiinkin tällä tavoin erityisesti 1600–1700-luvuilla ja se oli yleistä kaikissa sosiaaliryhmissä. Ääneen lukeminen saattoi tuohon aikaan olla lähempänä tekstin sisällön kertomista kuin sen varsinaista kirjasta suoraan lukemista. Lukija saattoi jopa osata kertomansa ulkoa. Lukutilanteessa kuulijat olivat lukutaitoisia, lukutaidottomia tai molempia. (Laine 2012, 23.) Laine (2020) mainitsee artikkelissaan lukupiirin taustalla olleen monet 1700–1800-lukujen Euroopassa, myös Suomessa perustetut erilaiset lukuseurat. Lukuseurojen jäsenet saattoivat tavallisesti lainata seuran varoilla hankittua kirjallisuutta. Lukuseurat olivat jonkinlaisia kansankirjastojen edeltäjiä. Ne olivat myös tärkeitä sanomalehtien lukupaikkoja, joissa voitiin vaihtaa ajatuksia uutisista ja maailman menosta. Sanoma- ja aikakauslehdissä olevien uutisten kommentointi lienee aika tyyppillinen yhteisöllisen lukemisen ilmenemismuoto edelleenkin. (Laine 2012, 30.) Sisättö (2020) mainitsee, että naislukijat olivat aikakauden ilmiö (Sisättö 2020, 49–50).

Sisätön (2020) mukaan 1800-luvun mittaan lukeminen kehittyi suunnilleen samantyyppiseksi kuin se on nykyäänkin (Sisättö 2020, 51–54). Salmi-Niklanderin (2018) mukaan 1840-luvulta lähtien lukemisen motivaatiosta on käytetty sanaa lukuhalu, nykyisin paremminkin lukuinto tai lukuinnostus (Salmi-Niklander 2018, 3–4). Sisättö (2020) toteaa,

että 1890-luvulla 90 prosenttia väestöstä osasi lukea, ja tällöin monet kirjallisuuden lajityypit syntyivät. Euroopassa lukeminen tarjosi monille työväenluokan jäsenille tien pois köyhyydestä ja matalasta asemasta. Muutoksen avulla syntyi oppinut työväenluokka, joilla korostuu intensiivinen lukeminen ja opiskelu raskaan työn ohessa. 1900-luvun mittaan kirjastolaitoksesta tuli julkinen peruspalvelu. 1960-luku oli lukemisen historiallinen taitekohta. Tämän jälkeen osa luki edelleen ahkerasti, mutta joissakin ryhmissä lukeminen väheni hieman. (Sisättö 2020, 51–54.)

Laine (2012) toteaa artikkelissaan, että lukeminen pienessä joukossa, jossa yksi lukee ja muut tekevät jotain pikkuaskareita, oli tavallista uuden ajan alussa. Erityisesti naisten yhteisissä kokoontumisissa, mutta myös perheissä aina 1900-luvun alkuun asti. Tämän jälkeen alettiin kokoontua ensin radion ja sitten television ääneen. Laineen (2012) mukaan kirjeiden lukeminen yhteisesti on todennäköisesti ollut yleisempää 1900-luvun alkupuolella, jolloin kirjeet olivat yhteydenpitomuoto, sillä puhelin oli harvinaisen. Laine (2012) toteaa, että 2000-luvulla ääneen lukemisen tärkein sovellus lienee iltasatujen lukeminen lapsille. Edelleen aikuiset saattavat lukea toisilleen myös ääneen kirjaa tai sanomalehteä, ainakin ”parhaita paloja” niistä. (Laine 2012; 23, 26 ja 31.)

Salmi-Niklanderin (2018) mukaan kirjan viehätyks on siinä, että materiaalisena esineenä se kantaa paitsi kirjallista sisältöä myös viestejä aikaisemmista lukijoista (Salmi-Niklander 2018, 3–4). Laineen (2012) artikkelin mukaan lukukokemukseen vaikuttavat lukutahtumassa mukana olevat henkilöt sekä se, onko kyse hiljaa itsekseen vai ääneen lukemisesta. Yhteisöllinen lukeminen voi tapahtua julkisessa tai yksityisessä tilassa. Yhteinen kuuntelu lisää samaan ryhmään kuulumisen tunnetta, kun taas itsekseen lukeva kääntyy pikemminkin kohti itseään. Ääneen lukemisessa muille voidaan erottaa erilaisia tilanteita. Eläytymisen avulla ikävältäkin kuulostavan kirjan lukemisesta on saatu synnytettyä myönteinen lukukokemus. (Laine 2012, 22–23.)

3.2 Lukeminen nykypäivänä sosiaalisen median aikakaudella

Salmi-Niklander (2018) toteaa, että lukemisen kulttuurit ovat tänä päivänä melkoisessa murroksessa. Lasten ja nuorten lukemiseen liittyvä huolipuhe kohdistui 1800-luvulla romaaneja ahmiviin nuoriin, 1900-luvulla sarjakuviin ja viihdekirjallisuuteen. 1800-luvun ja 1900-luvun alun suomalaisen maaseudun asukkaille ja ruumiillisen työn tekijöille ajan löytäminen lukemiseen oli haastavaa, ja omat haasteensa asettivat myös pimeä talvi sekä huono valaistus. (Salmi-Niklander 2018, 2.) Lukukeskuksen (2015) tutkimuksen

mukaan joka kolmas suomalainen lukee tänään kirjaa eli noin 36 %. Vaikka naiset ovat miehiä ahkerampia lukijoita, kansainvälisesti verraten ero on pieni. Keskimäärin kirjan parissa vierähtää puolisen tuntia. Lukuinto on kyllä samanlainen kaikissa ikäryhmissä. Perhe-elämän kiireessä kirjat kuitenkin jäävät enemmän lukematta, mutta eläkkeellä vahinko otetaan takaisin. (Lukukeskus 2015, 1.) Laineen (2012) artikkelin mukaan ihmisen elämässä toistuu säännöllisesti erilaisia lukutapahtumia. Ne voivat olla sekoitus painettua tekstiä ja suullista puhetta. Tällainen voi olla esimerkiksi lapulle kirjoitettu kakkuresepti, johon voi sisältyä suullisesti kuultuja ja omaksuttuja valmistusohjeita. Lukemisella tai lukutaidolla on erilaisia muotoja riippuen siitä, mitä luetaan. Erilaisten tekstien lukeminen vaatii lukijalta erilaisia valmiuksia. Elokuvan tekstien lukeminen on erilaista, kuin vaikka tekstin lukeminen tietokoneruudulta. (Laine 2012, 21.)

Laine (2012) toteaa artikkelissaan, että informaation saavuttamiseen ei riitä varsinaisen tekstin lukeminen, vaan täytyy ymmärtää myös erilaisia merkkejä ja vihjeitä. Tätä kutsutaan medialukutaidoksi. Nykyään lukemisesta on tullut jokapäiväistä, jolloin törmää kirjoitettuihin teksteihin jatkuvasti aamiaispöydän maitopurkista illan TV-sarjan tekstitykseen, ja jokaisella on omakohtaista kokemusta ja muistoja lukemisesta eri elämänvaiheissa. Lukemisen muututtua arkipäiväiseksi myös moni lukemismuisto unohtuu. Kuitenkin merkittäviin elämänvaiheisiin liittyvät muistot säilyvät. Ihminen yleensä muistaa lukemaan oppimisensa, ensimmäiset kuvakirjat ja aapiset sekä muut rakkaimmat kirjat. Jotkut ovat ehkä kirjoittaneet ylös myös omia lukukokemuksiaan esimerkiksi päiväkirjoihin. Lukemisen ja lukukokemusten tutkiminen tulee lähelle jokaista ihmistä, se on osa myös omaa henkilöhistoriaa. Se auttaa ymmärtämään itseä ja omaa menneisyyttä, ja kenties peilaamaan sitä menneiden sukupolvien lukutraditioiden ja -kokemusten kanssa. (Laine 2012, 22–23.) Lukeminen auttaa itsensä tutkimisessa.

Tuomi (2016) kertoo tekstissään, kuinka kansankirjastoja alettiin perustaa Suomeen aluksi kansakoululaitoksen rinnalle erityisesti kansan sivistystason nostamiseksi, mutta hyvin nopeasti ne muuttuivat myös yleisiksi hyvinvoinnin ja virkistykseen lähteiksi. Vielä tänäkin päivänä, vaikka puhutaan paljon lukemisharrastuksen suosion vähenemisestä, kirjastoja käytetään paljon ja ensisijaisesti kirjojen lainaamiseen ja lukuharrastuksen ylläpitämiseen. (Tuomi 2016, 2.) Laineen (2012) mukaan painetun kirjakulttuurin aikana on aina ollut alueita, jotka ovat olleet monikielisiä, ja joissa kirjoja on luettu eri kielillä. Niin on myös tämän päivän Suomessa. Kyse ei ole vain englannin kielestä, vaan myös pakolaisten ja maahanmuuttajien eri kielistä, joita on lukuisia. (Laine 2012, 21.)

Herkman ja Vainikka (2020) toteavat, että lukemistottumukset vaihtelevat elämäntilanteen mukana. Olisi omituista, jos nykyisten lasten mediankäyttötavat eivät muuttuisi, kun he varttuvat, alkavat opiskella, siirtyvät työelämään tai perustavat perheen. Elämäntilanteiden vaihtelu muuttaa myös mediankäytön tarpeita, kiinnostuksen kohteita ja ajankäyttöä. Painetut lehdet menettävät melko varmasti lukijoita tulevaisuudessa. Ainoastaan erilaiset erikoisaikakauslehdet voivat olla nousussa hetkellisesti, jos ne keräävät tietystä aiheesta kiinnostuneita lukijoita. (Herkman & Vainikka 2020, 155.)

Herkman ja Vainikka (2020) mainitsevat, että tiedonhaun siirtyessä sähköisiin kanaviin on luonnollista, että tietokirjallisuuden suosio laskee. Painettu kaunokirjallisuus kuitenkin luultavasti säilyy ennallaan. Sähköiset lukulaitteet, älypuhelimet ja tablettitietokoneet leviävät kaikille, mutta ne eivät korvaa painettua kirjaa pitkien tekstien omaajana. On lisäksi olemassa erilaisia käyttötekstejä, kuten opiskeluun ja työhön liittyvät kirjat, joita ei välttämättä haluta muuten itselleen. Samoin dekkarit ja viihdekirjallisuus, joita luetaan enimmäkseen viihtymismielessä. Tällaiset kirjat ovatkin parempia e-julkaisuina. Sähköisen median nousun myötä saatetaan kuitenkin palata tilaan, jossa pieni määrä väestöstä on aktiivisia lukijoita. Jos lukeminen kyetään määrittelemään laajemmin myös digitaalisten tekstien käytöksi, mahdollistaa se kuitenkin jopa lukemisen lisääntymisen entisestään uuden viestintäteknologian välityksellä, sillä ei toki pidä unohtaa, että digitaalisten välineiden käyttäjät ovat usein myös lukijoita. (Herkman & Vainikka 2020; 156, 159.)

3.2.1 E-kirja, äänikirja vai paperinen kirja?

Sisättö (2020) mainitsee, että sähköiset kirjat tulivat ensimmäistä kertaa 1990-luvulla. 2000-luvun puolella e-kirjan lukeminen alkoi tulla enemmän pinnalle. Lukevan ihmisen silmiä tarkkailemalla on huomattu, että 10–15 prosenttia silmän liikkeistä kulkee taaksepäin tarkistaen esimerkiksi jonkun sanan, jos keskittyminen on hetkeksi herpaantunut. Tämä hidastaa lukemisen edistymistä, mutta parantaa tekstin ymmärtämistä. Äänikirjassa taaksepäin palaaminen ei ole noin helppoa. Äänikirjalla on kuitenkin yksi etu, sillä se muistuttaa tapaa, jolla ihminen on perinteisesti oppinut. Ihmisääni yleensä välittää myös vivahteita, kuten sarkasmia, paljon tehokkaammin kuin kirjoitettu teksti. Tunteet välittyvät äänestä. Kirjan ja äänikirjan yhdistäminen auttaa paljon lukemisen ymmärtämisessä. Äänikirjat kehittävät myös sanavarastoa ja niistä on hyötyä aikuisille, joilla on lukivaikeuksia. Äänikirjoja käytetään myös vieraiden kielten opiskelussa. (Sisättö 2020; 67, 69, 71.)

Sisätön (2020) mukaan eräässä tutkimuksessa huomattiin, että lukulaite houkutteli nuoria lukemaan paremmin kuin perinteinen kirja. Se selkeästi muistutti laitteita, joita he muutenkin käyttivät arjessaan. Norjalaisen Anna Mangenin tutkimuksesta, jossa koehenkilöt lukivat saman tekstin pdf-muodossa paperilta ja päätteeltä, selvisi taas että paperilta lukeneet hahmottivat tarinan paremmin. Kun luemme, muodostamme koko ajan tietynlaisia mentaalista karttaa tekstistä. Paperikirja tarjoaa paljon koordinaatteja. Aukeamalla on kahdeksan nurkkaa, ja meillä on koko ajan tuntuma siitä, onko asia kirjan alku, keskivai loppuvaiheilla. Saamme tämän tiedon tuntoaistin kautta vaistonvaraisesti. Digitaalinen lukeminen voi tarkoittaa lukemista tietokonepäätteeltä, tabletilta, kännykästä lukulaitteesta. Paperi ja digiteksti olivat erään tutkimuksen mukaan yhtä hyviä ymmärtämiseen vain silloin, kun teksti oli kertovaa. Muuten paperikirja vie voiton. (Sisätö 2020; 72, 74–76.)

Herkmanin ja Vainikan (2020) tutkimuksen mukaan tämän päivän nuoret aikuiset toimivat tietynlaisena siirtymäsukupolvena vanhempien sanomalehti- ja televisiosukupolvien, ja nuorempien diginatiivien välissä. Heidän kauttaan on mahdollista hahmottaa erilaisia lukemisen tapoja erityisen hyvin, koska toisaalta heidän mediankäytössään näkyvät edelleen vahvasti painotuotteiden lukeminen, mutta myös uudet verkkoviestinnän muodot. Iän lisäksi sukupuoli on jälleen kerran yksi mediankäyttöä ja lukemista erotteleva tekijä. Vaikka erot ovat vuosien kuluessa tasaantuneet, miehet ovat silti edelleen enemmän kiinnostuneita digitaalisesta pelaamisesta ja teknologiasta, kun taas naiset puolestaan kommunikoivat ja lukevat kirjallisuutta miehiä aktiivisemmin. Erään tutkimuksen mukaan miesopiskelijat käyttivät sähköisiä oppikirjoja ja lähdekirjallisuutta naisia enemmän. Silti henkilökohtaiset ominaisuudet ja mieltymykset vaikuttavat eniten lukemisen tapoihin. Osa ihmisistä on yksinkertaisesti aktiivisempia kuin toiset, kun taas osa on varovaisempia uuden omaksumisessa. (Herkman & Vainikka 2020, 140–141.)

Herkmanin ja Vainikan (2020) tutkimuksen mukaan eniten lukemisen tapoihin vaikuttaa kuitenkin elämäntilanne, joka kattaa siis asuinpaikkaan, työhön, opiskeluun, perheeseen, ystäväverkostoihin, harrastuksiin ja vapaa-aikaan liittyvät tekijät. Useimmiten nuorten aikuisten elämä pyörii kiireen, työn ja perheen ympärillä, jotka suuntaavat vapaaajan lukemista lyhytkestoiseen viestintään, lyhyisiin tekstimuotoihin ja viihteen kuluttamiseen. Vanhemmilla ikäryhmillä taas on usein enemmän aikaa, ja tämä mahdollistaa pidempiin teksteihin syventymisen ja keskittyneemmän lukemisen. Tämä ei kuitenkaan ole sääntö, vaan joidenkin vanhempien ihmisten elämäntilanne saattaa muistuttaa nuorten

elämänvaihetta ja päinvastoin, jolloin lukemisen tavatkin saattavat muokata ikävaiheelle epätyypillistä elämäntilannetta. (Herkman & Vainikka 2020, 141–142.)

3.2.2 Lukemisen vähentyminen ja muuttuminen

Sisättö (2020) etsii teoksessaan Lukemisen voima vastausta kysymykseen miksi emme enää lue. Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimusten mukaan lukemiseen käytetty aika säilyi suunnilleen samana 1970-luvun lopusta 1980-luvun loppuun. Kuitenkin 1980-luvun aikana lukeminen harvinaistui. Vielä vuonna 1979 suomalaisista 78,3 prosenttia luki päivittäin, mutta määrä putosi 55,5 prosenttiin vuoteen 2009 mennessä. (Sisättö 2020, 16.) Laineen (2012) artikkelin mukaan vuodesta 2000 lähtien OECD-maat ovat tutkineet nuorten taitoja PISA-tutkimusohjelman Programme for International Student Assessment avulla. Tutkimuksen osa-alueita ovat lukutaito, matematiikka ja luonnontieteet, jotka kukin vuorollaan tutkitaan. Ensimmäisenä tutkimusvuonna eli 2000 suomalaisnuoret osoittautuivat maailman parhaimmiksi lukijoiksi. Tämän jälkeen tulokset ovat hieman heikentyneet. Vuonna 2015 suomalaisnuoret lukivat neljänneksi parhaiten. Mukana tutkimuksessa oli 73 maata. (Laine 2012, 32.)

Sisättö (2020) toteaa, että älypuhelimien läpimurtovuosi oli 2012, ja vaikuttaa siltä, että internetin leviäminen kaikkialle on nujertamassa lukemisen. Nykyään minkä tahansa vapaan hetken voi täyttää internetillä. Ennen tylsinä hetkinä tartuttiin johonkin luettavaan tai tuijotettiin tyhjyyteen, ei ollut muuta vaihtoehtoa. Nyt lukeminen täytyy tehdä erikseen sillä ajalla, joka jää internetiltä, ja muulta elämältä. (Sisättö 2012, 18–19). Herkman ja Vainikka (2012) mainitsevat, että monet pelkäävät lukutaidon ja kirjoittamisen kuolemaa. Digitaalisessa maailmassa kaikenlainen lukeminen ja kirjoittaminen näyttävät kuitenkin lisääntyvän ja saavan vain erilaisia muotoja. Empiiriset aineistot osoittavat lukemisen moninaistumisen ja rikkauden, mutta ne myös kertovat edelleen kirjakulttuuriin liittyvän perinteisen lukemisen arvostuksesta. Lukemista kannattaa kyllä edelleen lähestyä eneminkin sisältö kuin lukemisen teknologia edellä. (Herkman & Vainikka 2020, 159–160.)

Sisättö (2020) mainitsee teoksessaan, että internet on synnyttänyt uusia lukutapoja. F-mallissa luetaan artikkelin ensimmäinen rivi, toista vähän matkaa ja sitten alaspäin tekstiä vain hiukan vilkuillen. Z-mallissa luetaan kappaleesta ensimmäinen rivi, sitten silmäilään loput rivit kiinnostavia sanoja etsien ja mahdollisesti vilkaistaan loppua. Tällaisia tapoja kutsutaan skimmilukuksi eli silmäilyksi. (Sisättö 2020, 28.) Herkman ja Vainikka (2020) väittävät, ettei lukeminen sinänsä ole kriisissä. Ihmiset ovat kuitenkin jatkuvasti

yhä enemmän tekemisissä erilaisten tekstien kanssa, ja itse asiassa lukeminen laajassa mielessä näyttää lisääntyvän sitä mukaa, kuin uusia viestintä- ja mediateknologioita otetaan käyttöön. Tekstejä vain luetaan enemmän mobiililaitteiden avulla. Lukeminen muuttaa muotoaan erilaisten viestinnällisten tekstimuotojen korostuessa painettujen lehtien ja kirjojen kustannuksella. Mikäli lukeminen ymmärretään sosiokulttuuriseksi toiminnaksi, se ei todellakaan ole kriisissä. (Herkman & Vainikka 2020, 143–144.)

Herkmanin ja Vainikan (2020) mukaan huolta voi lähinnä kantaa lukemisen kriittisten ja analyttisten puolten kehittymisestä, koska ne edellyttävät laajaa sivistystä ja eettistä näkemystä, joita ei opita ainoastaan toisten kanssa kommunikoimalla tai viihdettä kuluttamalla. Kun lukeminen on viestinnällistä pikalukemista, pitkät tekstimuodot jäävät unhoon. Pitkien tekstien lukeminen edellyttää kärsivällisyyttä ja keskittymistä. Nykyinen kiireinen elämänmeno ei tue tällaisten tekstien käyttöä ja lukemista laisinkaan. Tämän seurauksena ongelmia voi ilmaantua kielen syntaktisessa hahmottamisessa, ja sitä kautta myös laajempien kokonaisuuksien ja rakenteiden ymmärtämisessä. Myös korkea koulutusaste vahvistaa jatkuvuutta, minkä vuoksi suuri osa nuorista lukee edelleen tänäkin päivänä perinteisiä painettuja tekstejä osana opintojaan, mikä sosiaalistaa heitä osaltaan painotuotteiden pariin. (Herkman & Vainikka 2020; 144, 153–154.)

4 LUKEMISEN OPPIMINEN

Sisätön (2020) mukaan ihmisen aivot kulkevat hyvin pitkän matkan vauvan yksinkertaisesta maailman havaitsemisesta syvään lukemiseen. Tällaiseen lukemiseen lapsi kykenee harjoiteltuaan lukemista muutaman vuoden. Lukemaan oppivan kuulemat äänteet alkavat muuttua sanoiksi ja siitä tekstiksi. Ihmisen opittua lukemaan, hänen aivoihinsa on syntynyt niin sanottu lukemisvirtapiiri, jota sanotaan lukupiiriksi. Lukupiiri syntyy lukemisen oppimisen myötä, kun aivojen eri osat opettavat uusia tehtäviä ja verkottuvat uudelleen. Lukijoiden aivot käyttävät kahta erilaista reittiä: fonologista, jossa kirjaimet muutetaan äänneiksi ja siitä edelleen sanoiksi. Tämän reitin avulla pitkien, vieraiden ja epä-säännöllisten sanojen lukeminen on mahdollista. Toinen reitti on semanttinen kokonaiseen sanahahmoon perustuva, jossa tuttujen sanojen havaitseminen johtaa suoraan sanan merkityksen aktivoitumiseen ilman fonologista analyysiä. Sujuva lukeminen edellyttää molempien reittien yhtäaikaista ja virheetöntä toimintaa. (Sisättö 2020, 57–59.)

Tuomi (2016) toteaa, että lukemisella on myönteinen vaikutus ihmisen hyvinvointiin, terveyteen, perhe-elämään, yhteiskunnassa toimimiseen ja jopa taloudelliseen hyvinvointiin. Lukuharrastus lisää paitsi yleistietoa ja verbaalisia kykyjä, myös toisten kulttuurien ymmärtämistä ja ihmislunonteen tuntemusta. Suomessa tehdyissä kirjastonkäyttö- ja lukijatutkimuksissa jo 1970–1980-luvuilla todettiin, että lukuharrastus ja kirjastonkäyttö liittyvät myönteisesti hyvinvointiin, terveyteen ja koulutukseen. Kirjastot tarjoavat joka ikäluokalle lukuharrastuksen ylläpitämiseen ainutlaatuisen mahdollisuuden paitsi kokoelmatarjonnallaan, myös monenlaisilla kirjallisuuden ja lukemisen edistämiseen liittyvillä palveluillaan. Käyttäjämäärät osoittavat, että yleiset kirjastot ovat merkittävin kulttuuripalvelulaitos. Asiakaskyselyjen perusteella kirjastojen palvelut ovat huomattavasti parantaneet heidän elämänlaatuaan ja tukeneet heidän lukemis- ja kulttuuriharrastuksiaan. Kirjastot tekevät paljon lukemisen edistämistyötä, kuten esimerkiksi kirjastojen kotipalvelut, lukupiirit sekä erilaiset hankkeet, joissa kirjallisuuspalveluja viedään muun muassa vanhusten hoitolaitoksiin. Uusin toimintamuoto on lukuneuvojapalvelu, jossa kirjaston palvelun käyttäjälle tehdään henkilökohtainen lukupaketti. (Tuomi 2016, 1–3.) Antinojan (2011) mukaan suomalaiset lukevat mieluiten realistista, kotimaista proosaa, jonka kieli on selkeää ja luettavaa, ja tarinat luotettavia, todenmukaisia ja arkisia. Runouden suosion laskusta kirjastossa, on oltu huolestuneita, ja kirjastot ovatkin ryhtyneet hankkimaan lisää runoutta sekä järjestämään erilaisia runotapahtumia. (Antinoja 2011, 12.)

4.1 Lukutekniikat ja lukustrategiat

Sisätön (2020) mukaan lukujumiksi kutsutaan ilmiötä, jolloin lukeminen ei maistu. Se on tyypillinen myös paljon lukevalle ihmiselle. Eli kirjoja tavallisesti innokkaasti lukeva ihminen ei saa enää tartuttua kirjaan. Tilanne voi jatkua päiviä, viikkoja tai jopa kuukausia. Tällaisia kausia on kaikilla lukijoilla. Kirjoihin voi liittyä esimerkiksi sosiaalisia paineita, kuten Instagramiin postaaminen tasaisin väliajoin lukemistaan kirjoista. On myös ihmisiä, jotka ennen internetiä lukivat paljon, mutta joiden lukuharrastus on ensin vähentynyt ja sitten jäänyt kokonaan viimeisten 10–20 vuoden aikana. (Sisättö 2020, 104–105.)

Kuitenkin liiallinen tavoitteiden asettaminen lukemiselle luo paineita. Lukemisen pitäisi olla nautinto siinä missä muutkin vapaa-ajan asiat. Sen pitäisi rentouttaa, eikä olla pakopullaa. Liiallinen Instagram-postailu lukemistaan kirjoista ei ainakaan sovi itselleni. Ihmiset ovat erilaisia, toiset lukevat nopeammin ja haluavat heti ahmia jonkun kirjan kokonaan yhdeltä istumalta. Sitten on myös hitaampia lukijoita, joihin itse kuulun, jotka haluavat lukea pienissä erissä ja välillä pitää taukoja. En sanoisi, että kumpikaan tavoista on oikea tai väärä. Ihmisten keskittymiskyvyt ovat niin erilaisia ja kaikkien tulisi löytää oma tapansa lukea, jotta he kokisivat lukemisen mukavaksi. Mitä väliä sillä loppujen lopuksi on, kuinka paljon lukee, jos kuitenkin lukee? Tärkeämpää on mitä lukee eli tässäkin pätee sanonta ”ei se määrä vaan se laatu”. Nykypäivänä melkein kaikesta tehdään suorittamista tai tuntuu että sosiaalisessa mediassa ainakin. En usko esimerkiksi, että puoliaikaan kuvatuista Instagram-kirjoista on oikeasti edes kokonaan tai lainkaan luettu.

Jyväskylän yliopiston kielikeskus (2020) on listannut erilaisia lukutekniikoita. Silmäily on tekstin yleisvaikutelman hankkimista. Näin lukija näkee tekstin sisällön, jotta hän voi esimerkiksi arvioida sen hyödyllisyyttä itselleen, tai päättää, mitä ja missä järjestyksessä hän tekstin lukee. Skannaus-lukeminen on tiettyjen yksityiskohtien etsimistä tekstistä esimerkiksi jonkin asiasanan perusteella. Pääkohtia etsiessä lukija hakee tietoja esimerkiksi tekstin ja kirjoittajan tarkoituksesta tai tekstin tärkeimmistä argumenteista. Kriittinen tai arvioiva lukeminen taas on kirjoittajan näkemysten vertailua omiin tai jonkun toisen näkemyksiin. (Jyväskylän yliopiston kielikeskuksen www-sivut 2020.)

Lukusillan verkkosivujen (2015–2018) mukaan lukustrategiat ovat toimintamalleja ja tekniikoita, jotka auttavat lukijaa ymmärtämään, muistamaan ja käsittelemään tekstiä. Opiskelussa tai koulussa lukustrategioita harjoitellaan aluksi kuultujen kertomusten yhteydessä ja kuullun ymmärtämisen tehtävien avulla ensin yhdessä opettajan kanssa, sen

jälkeen parin kanssa ja lopulta itsekseen. Ala-asteen äidinkielen tunnit ja vieraiden kielten tunnit ovat hyviä esimerkkejä tällaisesta.

Lukustrategioita ovat:

1. Tekstin sisällön ennakointi otsikon ja kuvien perusteella silmäillen.
2. Selventäminen eli tekstin vaikeiden sanojen ja niiden merkityksen selvittäminen tekstin yhteydestä.
3. Tiivistäminen eli tekstin pääasioiden löytäminen sekä juonen tiivistelmän tai yhteenvedon tekeminen tekstistä esimerkiksi muutamalla lauseella.
4. Uudelleen muotoilu eli tekstin sisällön kertominen omin sanoin.
5. Kysymysten laatiminen tekstin keskeisistä kohdista, jolloin tekstin rakenne ja sisältö sekä keskeiset asiat jäsentyvät.
6. Päätelmien tekeminen, jolloin pysähdytään niin sanotuissa kriittisissä kohdissa, jotka auttavat ymmärtämään, tunnistetaan tekstin keskeiset asiat sekä tehdään päätelmiä lue-
tusta myös omia taustatietoja hyväksi käyttäen.

Näiden strategioiden lisäksi voidaan käyttää tekstin ulkopuolisia strategioita kuten ajatuskarttoja, muistia tukevia mielikuvia tai vaikka mielikuvaharjoituksia (Lukusillan www-sivut 2015–2018).

Sisättö (2020) mainitsee, että luku- ja kirjoitustaidon harjaannuttaminen muokkaa ja vahvistaa kielellistä ja visuaalista muistia, fonologista tietoisuutta ja visuospatiaalisia ja -motorisia kykyjä. Lukutaito vaikuttaa myös ongelmanratkaisukykyyn. Lukutaidon merkitys onkin siinä, että tällainen tarkkuus voidaan yleistää myös ympäristöihin ja asioihin, jotka eivät ole välittömässä arjessa mukana. Lukeva ihminen pystyy myös muotoilemaan sanomansa selkeämmin ja täsmällisemmin kuin ihminen, joka rajoittaa lukemisensa vaikka vain Whatsapp-viesteihin. (Sisättö 2020; 62–63, 65.) Sisättö (2020) toteaa, että lukeminen jaetaan kahteen osaan, joita ovat tekninen lukutaito ja luetunymmärtäminen. Ymmärtävä lukeminen vaatii keskittymiskykyä. Keskittymiskykyä parantaa eniten juuri pitkien tekstien lukeminen. Äänikirjat auttavat, jos niihin keskittyy. Siinä kuitenkin lukemisen mekaaninen osa jää pois, mutta sen merkitys ei ole niin iso. (Sisättö 2020, 82–83.)

4.2 Lukijatyytit ja sukupolvet

Herkman ja Vainikka (2020) mainitsevat, että nuorten aikuisten lukeminen on osittain yksilöllistä päämäärätietoista toimintaa, jossa päämääränä on mielihyväkokemusten saaminen tai tiedonhankinta vapaa-ajalla, työssä tai opiskelussa. Itse kirjojen lukeminen koetaan yksilöllisenä lukukokemuksena, jonka sosiokulttuuriset ulottuvuudet liittyvät luettavien tekstien valikoimiseen ja henkilökohtaisen lukukokemuksen jakamiseen muiden kanssa. Yksilöllinen lukeminen linkittyy usein erilaisiin yhteisöihin, koska lukemisen kohteita valitaan usein vertaisverkostojen avulla, lukemiskokemuksista keskustellaan muiden kanssa, ja nämä kokemukset sitten rakentavat itse lukemisyhteisöjä. Tämän vuoksi esimerkiksi sähkökirjat eivät välttämättä eroa perinteisistä painotuotteista, vaikka niiden lukeminen tapahtuu erillisellä lukulaitteella. Lukemiseen keskittymisen aste, lukemisen kohteiden valinta ja sosiaalisuus jakavat lukijoita erilaisiin ideaalityyppeihin. Yksi ja sama henkilö saattaa kuitenkin edustaa eri tilanteissa eri tyyppiä. Tyypit jaetaan ”kirjahifisteihin”, ”printtereihin”, ”kommunikaattoreihin”, ”tuottajiin” ja ”miksereihin”. (Herkman & Vainikka 2020, 135–136.)

Herkmanin ja Vainikan (2020) mukaan printterit ovat ns. painotuotteiden arvostajia, jotka lukevat myös lehtensä painettuina. Heille paperiset kirjat ja lehdet edustavat ”vanhaa hyvää aikaa”, sähköisten julkaisujen lukeminen taas tuntuu printtereistä epämiellyttävältä. He kyllä käyttävät myös internetiä, mutta se on heille vain viestinnän ja tiedonhaun väline. Kirjasuosituksia printterit ottavat vastaan lähinnä kasvokkain samanhenkisiltä tovereiltaan, mutta myös lehdissä julkaistuilla kirja-arvioilla saattaa olla vaikutusta heidän lukemisvalintoihinsa. Tuottajat tuottavat paljon sisältöä ja heidän lukemisensa liittyy usein omaan tuotantoon, jota julkaistaan yleensä internetissä. Tuottajat keskittyvät usein johonkin tiettyyn aiheeseen tai genreen, ja ovatkin sisällä digitaalisessa kulttuurissa. Toisaalta he voivat olla myös ”kirjahifistejä”, jotka osallistuvat aktiivisesti johonkin tiettyyn fanikulttuuritoimintaan. He myös osallistuvat aktiivisesti itseään kiinnostavien aiheiden yhteisölliseen toimintaan. (Herkman & Vainikka 2020, 137–138.)

Herkman ja Vainikka (2020) toteavat artikkelissaan, että kirjahifistit ihannoivat kirjaa lukemisen kohteena, mutta muuten he ovat varsin monipuolisia internetin käyttäjiä. Verkko- viestintä on heille luonteva osa arkea ja työtä, ja he myös osallistuvat jossain määrin erilaisiin verkkoyhteisöihin. Kirjahifistit saattavat hyvinkin lukea verkkolehtiä ja muita e-julkaisuja. Kirja on kuitenkin säilyttänyt ykkösasemansa, ja he arvostavat kirjaa keräi-

lyesineenä, joka on kiva saada omaksi hyllyyn. Kirjasuosituksista keskustellaan samanhenkisten kanssa sekä kasvokkain että verkkoyhteisöissä. Kommunikaattoreilla taas painottuu enemmän verkkoviestintä kuin painotuotteet. He haluavat olla erityisesti yhteydessä toisiin ihmisiin. Kommunikaattorien lukemiskäytäntöjä määrittelee eniten sosiaalisuus ja vuorovaikutus. Kommunikaattorit saavat usein lukusuosituksensa ystävaverkkoiltaan. He ovat netin yhteisöpalvelujen aktiivisia käyttäjiä ja heitä löytyy kaikista ikäryhmistä. Mikserit sitten yhdistävät edellä mainittuja lukijatyypppejä. Erityisesti heillä yhdistyvät verkkoviestinnän osallistumisen muodot, kuten kommunikointi, jonkinasteinen oma tuotanto ja yhteyksien rakentaminen esimerkiksi linkkejä välittämällä. He saattavat myös olla mukana erilaisissa verkkoyhteisöissä. Miksereillä ei kuitenkaan painotu mikään osallistumisen muoto yli muiden, vaan he ovat maltillisia yhteyksien rakentajia ja sisältöjen tuottajia. He myös lukevat painotuotteita opiskelun ja työn tarpeiden ja henkilökohtaisten halujen mukaisesti. (Herkman & Vainikka 2020, 138–139.)

4.3 Lukemisen ja lukutaidon merkityksiä

Miksi meidän kannattaa edelleenkin lukea? Sisätön (2020) mukaan lukeminen parantaa vointia ja keskittymiskyky paranee. Nykyään on olemassa ilmiö, joka liittyy ihmisen keskittymiskykyyn. Se on yleinen ja sitä kutsutaan nimellä itseaiheutettu keskittymishäiriö eli ADT (attention deficit trait). Tässä häiriössä ihmisen tarkkaavaisuus on heikentynyt samalla tavalla kuin synnynnäisistä tarkkaavaisuushäiriöistä ADD:stä ja ADHD:stä kärsivillä. ADT on syntynyt nykyajan digitaalisesta työelämästä, jossa jatkuvat keskeytykset ovat arkipäivää. Keskittymiskyvyn puute on suuri osasy siihen, miksi lukemiseen keskittyminen on nykyään monelle niin vaikeaa. Lontoon yliopistossa vuonna 2005 tehdystä tutkimuksesta kävi ilmi, että jatkuvat sähköpostin ja puhelimen aiheuttamat keskeytykset saivat koehenkilöiden älykkyyssosamäärän putoamaan kymmenen pistettä. Lukemisen etuja ovat muun muassa se, että samalla saat tietoa ja elämyksiä, samoja asioita, joita haemme myös internetistä ja sosiaalisesta mediasta. Lukeminen ei kuitenkaan tee meistä stressaantuneita kuten somen selailu. (Sisättö 2020; 79, 81–82.)

Sisättö (2020) listaa myönteisiä asioita, joita lukemisesta seuraa. Ensinnäkin stressi vähenee huomattavasti. Stressin hoitokeinoina on irrottautuminen ”arjen oravanpyörästä” sekä uusien ajattelu- ja toimintatapojen etsiminen. Sussexin yliopiston tutkimuksessa vuodelta 2009 joukko vapaaehtoisia altistettiin ensin stressaaville harjoituksille ja sitten stressittömille. Lukeminen oli stressin lievittäjänä paras, sillä se laski stressitasoja 68

prosenttia, musiikin kuuntelu 61 prosenttia, kahvi -tai teekupillinen 54 ja kävelyllä käyminen 42 prosenttia. Vain jopa kuuden minuutin hiljainen lukeminen riitti laskemaan koehenkilöiden sydämen sykettä sekä vähentämään lihasjännitystä. (Sisättö 2020, 85–86.)

Sisätön (2020) mukaan myös empatia kasvaa, koska eläytyessämme tarinaan, aivot heijastelevat tarinan henkilöiden tekemisiä. Kertomuksen henkilön kertomuksen ja ajatusten sisälle pääseminen on olennainen osa sitä, miten kirjallisuus voi muuttaa meidät empaattisemmiksi. Romaanien ja runojen lukija ymmärtää paremmin omia ja toisten mielentiloja. Internetin sanotaan yhdistävän ihmisiä, mutta se on myös vähentänyt ihmisten tarvetta kohdata fyysisesti. Netin luoma etäisyys kommunikaatiossa mahdollistaa piittämättömyyden muiden ihmisten tunteista ja kohtaloista. Lukemisen avulla sosiaaliset taidot vahvistuvat ja yksinäisyys lievittyy. Vuonna 2013 julkaistu tutkimus hollantilaisille vanhuksille kertoo, että aktiivisesti lukemista harrastavat vanhukset olivat sosiaalisempia ja kokivat vähemmän yksinäisyyttä. Sosiaalisuus kasvaa lukemisen myötä kuin itsensä, jos osallistuu esimerkiksi erilaisiin lukupiireihin. (Sisättö 2020; 88–89, 91–92.)

Sisättö (2020) mainitsee myös masennuksen helpottumisesta. Tutkijoiden mukaan myös kirjallisuuden antamat uudet näkökulmat ja sen tarjoama tunne yhteydestä ovat helpottaneet lukijoita. On myös olemassa biblioterapia eli kirjallisuusterapia, joka järjestetään yleensä ryhmätapaamisina. Esimerkiksi brittiläiset Get into Reading -ryhmät kokoontuvat viikoittain ammattimaisen vetäjän johdolla, samalla tavoin kuin suomalaiset lukupiirit kokoontuvat. Tutkimuksessa havaittiin, että romaanit olivat hyviä rauhoittamaan ryhmäläisiä, kun taas runouden vaikutus oli sosiaalistava. Lukeminen ehkäisee myös hyvin muistisairauksia. Yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa, joka käsitteli vanhusten suhdetta lukemiseen, saatiin tulokseksi, että ajattelua vaativilla harrastuksilla oli vaikutusta muistin ja ajattelun rappioitumisen ehkäisemiseen. Niillä, jotka olivat harrastaneet lukemista ja kirjoittamista säännöllisesti sekä nuorena että vanhana, taitojen rappio oli jopa 32 prosenttia pienempi kuin keskimääräisesti harrastavilla. Johtopäätöksenä voidaan sanoa, että lukeminen kannattaa omaksua elämänmittaiseksi harrastukseksi. (Sisättö 2020, 93–96.)

Lukukeskuksen (2020) 10 faktaa lukemisesta tehdyn tutkimuksen 1. kohdan mukaan suomalaiset arvostavat lukemista ja lukutaitoa, ja haluaisivat lukea enemmän. Jopa 60 % aikuisista kokee lukevansa tai kuuntelevansa kirjoja liian vähän, ja 71 % mainitsee syyksi vaikeuden keskittyä lukemiseen. Monet myös katsovat mieluummin tv-ohjelmia tai elokuvia, ja kokevat ettei aika vain riitä lukemiselle. Suomalaiset kuitenkin mainitsevat lukemisen harrastukseksi usein, ja käyttävät eurooppalaisista eniten aikaa lukemiseen heti virolaisten jälkeen. Silti luettujen kirjojen määrä on kuitenkin laskenut. Vuonna

2017 vain 13 % suomalaisista oli lukenut vähintään kymmenen kirjaa viimeisen puolen vuoden aikana, kun vuonna 2002 tällaisia aktiivilukijoita oli noin 25 %. (Lukukeskus 2020, 1.)

Lukukeskuksen (2020) tutkimuksessa (1. kohta) hälyttävää on myös lukemista kohtaan lisääntynyt kielteinen asenne. Lukemisen hyödyt tiedostetaan, mutta silti entistä useampi suomalaisvanhempi ei itse lue tai pidä lukemisesta. Vanhempien omilla lukutottumuksilla, asenteilla ja tavalla puhua oppimisesta on kuitenkin merkittävä rooli. Entistä vähäisempi kirjoitettujen tekstien lukeminen heijastuu luetun ymmärtämistä mittaavissa tutkimuksissa lukutaidon heikkenemisenä. Heikosti lukevien nuorten määrä kasvaa etenkin alimmissa sosioekonomisissa ryhmissä. Sosioekonomisen taustan vaikutus oppimiseen on 2010-luvulla vahvistunut entisestään. (Lukukeskus 2020, 1.) Ihmettelen kuitenkin sitä, että kirjastosta voi lainata kirjoja ja muuta aineistoa ilmaiseksi. Heikoimmissa sosioekonomisissa ryhmissä olevat eivät selkeästi kaikki käytä kirjastoa tai eivät ehkä ole ajatelleet, että sieltä saisi ilmaiseksi lainattua aineistoa.

Lukukeskuksen (2020) tutkimuksen 1. ja 2. kohtien mukaan lukemisesta ja sen merkityksestä tuleekin edelleen puhua, ja tehdä töitä kaikille tasa-arvoisen lukutaidon eteen. Noin puolet suomalaisista aikuisista on huomannut julkisen keskustelun lukemisen tärkeydestä, ja heistä noin kolmannes kokee tämän vaikuttaneen omaan lukemiseensa. Lukemisen soveltamista kiireiseen arkeen tulisi kehittää, esimerkiksi uudenlaisten luku- ja tekstimuotojen tarjonnan avulla. Sille tulisi myös varata aikaa. Lukukeskuksen (2020) tutkimuksen 1. ja 2. kohdissa mainitaan, että tärkeimpiä vaikuttimia ääneen lukemiselle selvitettyä yli puolet vanhemmista mainitsi syyksi lukemisen hyötyjä käsittelevän uutisoinnin. Toiseksi vaikuttavin syy ääneen lukemiselle oli neuvolasta saatu tieto aiheesta. (Lukukeskus 2020, 1–2.)

Lukukeskuksen (2020) teettämässä tutkimuksessa (5. ja 6. kohta) Lukuliike koulussa -kampanjalla käynnistynyt Lukuliike kokoaa yhteen alan verkostoja ja pyrkii vaikuttamaan rakenteisiin pitkäjänteisillä ja kestävillä keinoilla. Nuoret tiedostavat lukemisen hyödyt ja kokevat lukevansa liian vähän, mutta eivät silti löydä sille aikaa tai tarpeeksi kiinnostusta arjessaan. Mielenkiinto lukemiseen löytyy usein nuorten omien esikuvien kautta. Silti vain 10 % nuorista sanoo ihailmansa henkilön lukevan. Nuorten lukuinnon herättäminen vaatii aikuisten mallia ennakkoluulottomasti ja avoimesti suhtautua lukemiseen sekä eri lukutapoihin ja -teksteihin. Toiminnallisuus ja oman tekstin tuottaminen eri menetelmin ovat hyviä keinoja kaikenikäisten heikosti lukevien saamisessa lukemisen ääreen.

Erilaisten ilmaisukeinojen hyödyntäminen on tärkeää. Tällaisia ovat esimerkiksi lavarunous, rap ja spoken word. Mun tarina -hankkeessa lavarunous herätti lukiolaisten kiinnostuksen, ja tarjosi uusia lähestymistapoja kirjoittamiseen ja itseilmaisuun. Sanat haluttuun -hanke on innostanut neljän vuoden aikana jo yli 5000 nuorta tunnistamaan lukutaidon merkitys rap-lyriikoiden avulla. Työpajoissa puolet nuorista koki oppineensa uutta, 30 % kiinnostui uudentyyppisistä teksteistä, ja yli 20 % muutti suhtautumistaan lukemiseen. Yksilökeskeistä lukemisen ennakkoluuloja tulisi poistaa. Sosiaalinen lukeminen korostuu nuorilla eri lukemisesta digiympäristöissä. Esimerkiksi suosituissa chatfictionissa tarinat etenevät eri sovellusten viestien kautta. (Lukukeskus 2020, 5–6.)

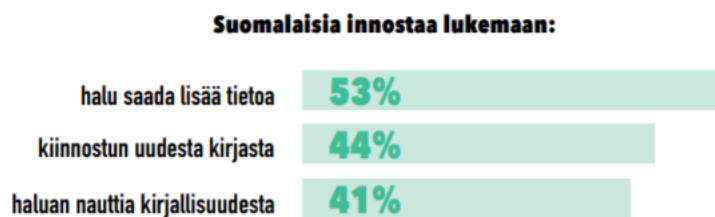
Lukukeskuksen (2020) tutkimus (7.kohta) sai selville, että suomalaisista aikuisista 11 %:lla on heikko lukutaito. Toiminnallinen lukutaidottomuus vaikeuttaa arkisia tilanteita sekä yhteiskunnassa ja työelämässä pärjäämistä. Selkokielen tarpeessa arvellaan olevan jopa 750 000 henkilöä eli 14 % suomalaisista. Yleiskieltä heikosti ymmärtäville suunnatun selkokielen tarve on viimeisen viiden vuoden aikana kasvanut noin 100 000 henkilöllä. Lukutaidon tasoa selittävät tekijät kietoutuvat yhteen, mutta niillä on myös itsenäistä vaikutusta. Erityisesti koulutustaso ja ikä selittävät aikuisten lukutaitoa, sillä heikosti lukevia on suhteellisesti enemmän vanhemmissa ja matalammin koulutetuissa ryhmissä. Syyt heikkoon lukemiseen vaihtelevat, eikä kaikilla heikosti lukevilla välttämättä ole taustalla synnynnäistä lukivaikeutta. Lukutaidon jatkuva kehittäminen luo edellytykset elinikäiselle oppimiselle ja toiminta-alojen muutoksiin sopeutumiselle. Englantilaisen selvityksen mukaan juuri työelämässä olevat heikosti lukevat eivät yleensä edes hakeudu lukutaitoa parantaviin ohjelmiin tai tukitoimien piiriin. (Lukukeskus 2020, 7.)

Lukukeskuksen (2020) tutkimuksen 9.kohdan mukaan digitaalinen murros koskee myös lukemista. Monilukutaito eli erilaisten tekstityyppien sekä sanallisen, visuaalisen ja auditiivisen materiaalin analysointi ja tuottaminen eri välineiden avulla, on välttämätön taito nyky-yhteiskunnassa. Monipuolisten tekstien käyttö eri ympäristöissä kehittää kieliosaamista monipuolisesti. On todettu, että nuorten erilaisen digitaalisen median kohtuullisella ja monipuolisella käytöllä voi olla myönteistä vaikutusta oppimiseen. Pidempiä tekstejä digivälineisiin tulisi tuoda ja kehittää edelleen. (Lukukeskus 2020, 9.)

Lukukeskuksen (2020) tutkimuksen 10. kohdan mukaan koronaviruksen aiheuttama poikkeuskevät auttoi siihen, että joka neljäs suomalainen luki enemmän poikkeusolojen aikana, ja myös pienille lapsille lukeminen lisääntyi. Suomalaiset kertoivat lukeneensa enemmän, koska arjen vapaa-aika lisääntyi. Lukeminen tarjosi muuta ajateltavaa ja toi

lohtua. Lukemisen hyvää tuottava vaikutus erityisesti vaikeina aikoina selvästikin tunnistetaan. Suomalaisia innostaa lukemaan erityisesti tiedon nälkä, kiinnostus uuteen kirjallisuuteen sekä halu nauttia kirjallisuudesta ja päästä irti arjesta. Pitkäaikaista muistin käyttöä ja tarinan hallintaa vaativa lukeminen tarjoaa vastapainoa hektiseen arkeen. Kirjallisuus pakottaa pysähtymään ja keskittymään. Erityisesti pitkien tekstien lukeminen kohentaa pitkäkestoista muistia ja voi jopa suojata Alzheimerin taudilta. (Lukukeskus 2020, 10.)

Taulukko 1. Lukukeskus 2020.

Taulukko 2. ja 3. Lukukeskus 2020.

Lukukeskuksen (2020) tutkimuksen 10. kohdassa mainitaan, että lukea voi itselleen sopivimmilla tavoilla ja monista eri lähteistä. Ääni- ja e-kirjat ovat hyviä tapoja tuoda kirjallisuutta kaikkien saataville, ja ne innostavat vähemmän lukevia kirjallisuuden pariin. Äänikirjat sopivat esimerkiksi luki- tai näkövaikeuksisille ihmisille, ja mahdollistavat tarinoiden kuuntelun muun tekemisen lomassa, mikä voi auttaa etenkin oppimisvaikeuksista kärsiviä. Taiteen kokemisesta ja siihen osallistumisesta, kuten lukemisesta, kirjoittamisesta ja kirjallisuustapahtumissa käymisestä, on apua psyykkisen hyvinvoinnin edistämässä sekä monien sairauksien hoitamisessa. (Lukukeskus 2020, 10.)

4.4 Vinkkejä lukemiseen

Alameri-Sajaman (2007) mukaan lukuinnostuksen syntyminen edellyttää, että opetuksessa arvostetaan nuorten omia kiinnostuksenkohteita, ja että oppilaalla on mahdollisuus valita itseään kiinnostavaa ja omaa taitotasoaan vastaavaa luettavaa. Lukunautinto ja lukemiseen liittyvät onnistumisen kokemukset lisäävät luottamusta omiin taitoihin. (Alameri-Sajama 2007.) Sisättö (2020) mainitsee että lukemiselle kannattaa varata aikaa, koska lukeminen saattaa olla hankalaa, jos sille ei ole varattu aikaa. Jokainen voi miettiä millaisia hetkiä on omassa arjessa, jotka sopisivat lukemiseen. Äänikirjat eivät ole sama asia kuin lukeminen, mutta joka tapauksessa saat kirjallisuuden takaisin elämäsi. Bussi, juna ja metromatkat ovat hyviä paikkoja aloittaa. Kirjaa kannattaa kuljettaa aina mukana. Ennen nukkumaanmenoa lukeminen on hyvä tapa rentoutua. (Sisättö 2020, 106–107.)

Sisätön (2020) mukaan luettava kannattaa valita huolella, sillä lukujumi voi aueta nopeastikin, jos löytää kirjan, joka vie mennessään. Joskus taas hyvä keino on tarttua sellaiseen kirjaan, josta joskus aiemmin nautti. Sen kannattaa olla humoristinen ja kevyt ja suhteellisen lyhyt kirja, esim. novellit tai runot. Se voi olla myös vaikka mielenkiintoinen artikkeli tai kirja, johon suosikkisarjasi tai -elokuvasi perustuu tai vaikkapa sarjakuva. Jos lukujumi on lyhytaikainen, kannattaa kokeilla vaihtaa esim. genreä vaihtelun vuoksi. Se voi olla yllättävän virkistävää. Lisäksi monia kirjoja voi lukea samanaikaisesti eli jos kiinnostuu ensin yhdestä, mutta haluaakin sitten lukea toista, voi vuorotellen lukea molempia, mitä itse milloinkin sitten haluaa lukea. Kirjaan tarttuminen ja pienten tavoitteiden asettaminen voi toimia. Voi esimerkiksi lukea vaikka 15 minuuttia ja tehdä sitten muuta. Jos tuntee halua keskeyttää lukemisen, kannattaa kokeilla viisi minuuttia vielä -menetelmää. Voi myös palkita itsensä jollain tavalla. Itse tietää mikä itselleen toimii parhaiten.

Pomodoro-menetelmässä laitetaan munakello soimaan 15–20 minuutin päästä ja keskittään sen aikaa lukemiseen. Toistojen myötä aivot oppivat lukemaan paremmin. Tavoitteet kannattaa kuitenkin pitää matalina. (Sisättö 2020; 108, 111–112.)

Sisätön (2020) mielestä myös lukuympäristö on tärkeä. Lukuasennon pitää olla mukava, jotta uppoutuva keskittyminen onnistuu. Sänky, sohva ja nojatuoli ovat oivia lukupaikkoja. Pöytä on myös hyvä, jos kirja on painava tai ikkunasta voi samalla katsella ulos maisemaa. Lukupesä voi olla yleensä jokin nurkkaus, jossa on lähellä kirjoja tai kirjahylly. Tai se voi olla myös nojatuoli, josta voi katsella ulos ikkunasta, ja lähellä on vaikka pieni pöytä, johon voi laskea kupposen kuumaa. Lukiessa tuntuu siltä, että on silti samalla läsnä, koska kun lukee, katselee samalla ulkomaailmaa, toisin kuin vaikka somea selatessa. Hyviä paikkoja ovat myös viltti nurmikolla tai kalliolla, riippumatto metsässä, leikkipuiston penkki jne. Se kirja mitä lukee jossain muualla kuin yleensä sisällä tavallisesti, voi jäädä erityisesti mieleen sen tietyn paikan kirjaksi. (Sisättö 2020; 129, 131–135.)

Sisätön (2020) mukaan sängyssä lukeminen kannattaa. Vuonna 2014 Harvardin yliopistossa tehty tutkimus osoitti selvästi, että ennen nukkumaanmenoa näyttöä katselleet henkilöt nukahtivat huonommin kuin ne, jotka lukivat kirjaa ennen nukkumaanmenoa. Paperikirja on paras, ja sen jälkeen e-kirjan lukulaite. Siinä näyttö muistuttaa mahdollisimman paljon paperikirjaa. Äänikirjat ovat myös hyvä ratkaisu. Hyvä iltakirja on kyselyjen mukaan hyvän mielen kirja, joka ei kuitenkaan ole liian kiinnostava tai kiihdyttävä. Sisättö (2020) mainitsee vielä lukemisesta liikkeellä. Kirja tarjoaa maailman, johon voi hypätä hetkeksi pois rauhoittumaan. Lukeminen saa ajan kulumaan nopeammin. Suurin osa ihmisistä lukee junissa, busseissa ja lentokoneissa. Ulkomaanmatkoilla monet suosivat kohdemaasta kertovia teoksia. Kävellessä, pyöräillessä tai autoa ajaessa sekä kävellessä voi hyvin kuunnella äänikirjaa. Kirjaa voi lukea myös vaikka kahvilassa (Sisättö 2020, 137–149.) Laineen (2012) mukaan lukupiirit, kirjablogit ja verkkokeskustelut ovat tehneet lukemisesta sosiaalisempaa (Laine 2012, 22).

Salmi-Niklander (2018) toteaa, että toisaalta myös tämän päivän 24/7-elämäntapa vaikeuttaa keskittymistä lukemiseen. Lukemisen sosiaalisuus korostuu tämän päivän lukemisen kulttuureissa. Virtuaaliset ja tavalliset lukupiirit ovat suosittuja. Uusimpia sosiaalisen lukemisen muotoja ovat kirjastojen ja kahviloiden ”Novelli ja koukku”-tapahtumat. Kirjastoissa tehtäväänsä koulutetut lukukoirat ovat toinen uusi lukemisen kulttuurin muoto, jonka tarkoituksena on rohkaista lapsia lukemaan opettelun alkuvaiheissa. (Salmi-Niklander 2018, 2.)

Hokkasen (2015) mukaan lukuinnostaminen ei voi tapahtua vain osoittamalla pakollisia kirjallistauksia vaan innostajan on pystyttävä käyttämään monipuolisia menetelmiä lukijoiden innostamiseksi. Tärkeintä on muistaa, että useimmat pojat kiinnostuvat kirjoissa siitä, mistä muutenkin eli uusien asioiden löytämisestä. Lukutaito-käsitettä käytetään kuitenkin myös laajemmassa merkityksessä, kuten kuvaamaan kykyä tulkita, eritellä sekä käyttää hyväksi lukemaansa tai näkemäänsä analyttisesti. Sosiokulttuurisen, yhteisöllisen ja innostavan lukemisen hyvänä esimerkkinä voisi pitää vaikka amerikkalaisen Cuyahogan kunnan kirjastossa yhteistyössä paikallisen amerikkalaisen jalkapallojoukkueen kanssa järjestettävää lukemisseikkailua, joka yhdistää pelillistämistä, elämyksellisyyttä ja yhteispelin merkitystä. Seikkailussa osallistujat saavat jokaisesta lukemastaan minuutista symbolisesti kuljetettua pallojaardin eteenpäin, ja tavoitteena on saada viikon aikana täyteen sata jaardia eli touchdownin. Jokainen tämän saavuttanut osallistuu palkintojen arvontaan. (Hokkanen 2015; 20–22, 25–26.)

Lukukeskuksen (2020) tutkimuksen viimeisen kohdan mukaan yhteisölliset luku- ja toimintamallit voivat luoda ratkaisevia elämyksiä ja kokemuksia nuoren elämässä, sekä madaltaa kynnystä tarttua teksteihin ja omaehtoiseen lukemiseen. Lukukeskuksen Sanat haltuun -hanke toi lukutaidon merkitystä esiin heikosti lukeville nuorille miehille esittelemällä nuorten omiin kiinnostuksenkohteisiin liittyviä tekstejä. Pojat lukevat pojille -mallissa ammattioppilaitosten pojat lukevat alakouluikäisille pojille. Tällä tavoin eri-ikäiset hyötyvät toistensa kohtaamisesta, ja lukemiseen motivoidaan henkilökohtaisen kohtaamisen ja vertaistoiminnan kautta. Monet kirjastot tekevät yhteistyötä esimerkiksi nuorisotalojen ja -toimijoiden kanssa, jotta kirjallisuus tavoittaisi luontaisessa toimintaympäristössä ne nuoret, jotka eivät vielä koe kirjastoa omakseen. Suomen kattava kirjastoverkko on merkittävä tasa-arvoisen lukutaidon edistäjä ja ylläpitäjä. (Lukukeskus 2020.)

Lautamäen (2020) mukaan hyviä syitä lukea ovat muun muassa, että sadut opettavat moraalia, lukeminen lisää sanavarastoa, kirjallisuudesta oppii tunnetaitoja, kirjallisuus lisää mielikuvitusta, lukeminen opettaa kärsivällisyyttä ja rentouttaa. Vuonna 2016 Suomessa perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmassa otettiin ensimmäistä kertaa käyttöön käsite monilukutaito. Monilukutaito-käsitteeseen sisältyy erilaisia lukutaitoja, kuten medialukutaito, kuvanlukutaito, tietokoneenlukutaito, informaationlukutaito ja kulttuurinen, eettinen ja kriittinen lukutaito. Monilukutaito käsittää taitoja, kuten erilaisten painettujen sekä digitaalisten sisältöjen, kuten sosiaalisen median, verkkolehtien tai video-opastusten tulkinnan ja tuottamisen taitoja. (Lautamäki 2020, 7–9.)

Lautamäki (2020) mainitsee, että lukahaluttomuuteen ei välttämättä löydy vain yhtä syytä vaan siihen vaikuttaa moni asia. Hyvät lukukokemukset muuttuvat positiiviseksi kierreksi ja kannustavat lukemaan, kun taas huonot kokemukset päinvastoin, ja siitä seuraa lukahaluttomuutta. Itsetunnolla ja lukemisella on suuri yhteys. Hyvät lukijat omaavat hyvän itsetunnon, ja heillä on positiivinen mielikuva kyvyistään. Heikot lukijat kokevat itsensä epävarmoiksi, ja negatiiviset kokemukset lukemisesta tuottavat huonoa itsetuntoa lukijana. Negatiivisia kokemuksia lukemisesta voi olla esimerkiksi se, että lukeminen on vaikeaa. Lukemisen pitäisi olla aina lukijalle sopivantasoisista, jotta lukutaito voisi kehittyä, ja lukeminen tuntua mielekkäältä. Ihmistuntemusta pitäisi lisätä ja katsoa millainen lukemistapa kellekin ihmiselle sopii parhaiten. Joillekin sopivat erilaiset kilpailut motivaationa, toisille taas yksin lukeminen. Lisäksi on tärkeää, että kirjan aihe kiinnostaa lukijaa. (Lautamäki 2020, 10–11.)

Miten saan nuoren tarttumaan kirjaan? Lukukeskuksen (2015) tutkimuksen viimeisen kohdan mukaan monet vanhemmat huomaavat, että yläkoululaisen kiinnostus kirjoihin loppahtaa. Nuortenkirjat eivät yllä lähellekään lastenkirjojen myynti- ja lainauslukuja. Lukutaitoa ei mitata pelkästään kirjoilla. Teini-ikäiset siirtyvät verkkolukijoiksi, mutta digitaalisen lukemisen määrää ja laatua ei ole yhtä helppo mitata kuin painetun tekstin. Vaikka nuoret eivät tartu innolla kirjoihin, verkkolukijoina he ovat omia vanhempiaan paljon nopeampia ja taitavampia. Kaunokirjallisuudella on kuitenkin oma, korvaamaton tehtävänsä. Fiktio ruokkii mielikuvitusta ja empatiaa, sosiaalisia ja kulttuurisia taitoja. Vanhemmilla, jotka haluavat elvyttää nuoren suhteen kirjallisuuteen, on oikea ja aiheellinen huoli. Mikä kirja sitten kiinnostaisi nuorta? kysytään jatkuvasti lukutaidon ammattilaisilta. Esimerkiksi Lukukeskuksen lapsille suunnattu Vinski-lehti sekä nuorten Lukufiilis esittelee vaihtoehtoja, ja kirjastojen kirjavinkkarit neuvovat lisää. Monipuolinen lukuharrastus on hyödyksi elämässä, ja se tuottaa lisäksi itsessään iloa, lohtua ja oivalluksia ihmisen elämässä. (Lukukeskus 2015.)

5 KOHDERYHMÄNÄ NUORET

Herkman ja Vainikka (2020) mainitsevat artikkelissaan Ylen Uutisten tekstin, jonka mukaan kirjoja lukenut teini osaa jopa 70 000 sanaa, mutta nuori, joka ei lue, vain 15 000 sanaa (Yle Uutiset, Kulttuuri 4.3.2016). Näin otsikoitu artikkeli on yksi monista viime vuosien mediateksteistä, joissa tuodaan esille huoli suomalaisten lasten ja nuorten lukutaidon heikkenemisestä. Lastenkirjallisuuden tutkija Päivi Heikkilä-Halttunen on huolissaan kotien, koulujen ja päiväkotien kiireisestä elämänrytmistä, joka vähentää tai ei jätä lainkaan aikaa rauhallisille lukuhetkille. (Herkman & Vainikka, 143–144.)

Alameri-Sajama (2007) toteaa vuonna 2000 tehdyssä PISA-tutkimuksessa, että suomalaisnuoret osoittautuivat maailman parhaiksi lukijoiksi. Ensimmäisessä tutkimuksessa huomattiin, että pohtiva ja arvioiva lukeminen oli suomalaisnuorille kuitenkin haasteellisinta. Vuoden 2009 tutkimuksen mukaan osaaminen lukutaidon eri osa-alueilla oli tasaista. Kirjallisuudenopetus itsessään tarjoaa erityisen hyviä mahdollisuuksia tulkinta- ja pohdintataitojen kehittämiseen. Tutkimuksessa oppilaat vastasivat mm. siihen, onko lukeminen heidän mieliharrastuksensa, onko se ajanhaaskausta, keskustelevatko he mielellään kirjoista sekä onko kirjoja vaikea lukea loppuun. Nuorilta kysyttiin myös, kuinka usein he lukevat aikakauslehtiä, sarjakuvia, kaunokirjallisuutta, tietokirjallisuutta ja sanomalehtiä vapaaehtoisesti omasta tahdostaan tai mielenkiinnosta. (Alameri-Sajama 2007.)

Alameri-Sajaman (2007) mukaan tulokset kertovat, että suomalaisnuorten kiinnostus lukemiseen oli OECD-maiden keskitason tienoilla. Oma-aloitteinen lukeminen on vähentynyt huomattavasti sitten vuodesta 2000. Suomalaistyöt ovat lukemisesta selvästi kiinnostuneempia kuin pojat, ja sukupuoli ero on suurempi kuin muissa maissa. Tytöistä viidesosa, ja pojista lähes puolet eivät ole lainkaan kiinnostuneita lukemaan omaksi ilokseen. Myös lukemisen monipuolisuutta kartoitettiin tutkimuksessa. Tulosten mukaan suomalaisnuorten lukeminen on hyvin monipuolista, mutta sukupuoli ero on sama kuin edellisessä. PISA-tutkimus näyttää selvästi, että lukuharrastuksen ja lukutaidon välillä on syvä yhteys. Tämä pätee erityisesti kaunokirjallisuuden lukemiseen. Kuitenkin myös lehtien, sarjakuvien ja tietokirjojen lukemisella on myönteinen yhteys lukutaitoon. Sama koskee verkkotekstien lukemisaktiivisuutta, vaikka yhteys onkin selvästi heikompi kuin perinteisten tekstien lukemisella. (Alameri-Sajama 2007.) Kielentutkija Sari Sulkunen on

sitä mieltä, että painettuja ja verkkotekstejä ei pidä laittaa toisiaan vastaan, sillä kaikenlaisten tekstien kanssa pitää tulla toimeen, koska ne täydentävät toisiaan (Herkman ja Vainikka 2020, 143–144).

Lukukeskuksen (2015) tekemän tutkimuksen mukaan suomalaiset 9.-luokkalaiset ovat lukijoina yhä maailman kärkijoukoissa, mutta taso laskee jatkuvasti, ilmenee vuoden 2012 PISA-vertailusta. Vuonna 2012 Suomi sijoittui kuudenneksi. Muista pohjoismaista Norja ja Tanska yltävät OECD-maiden keskiarvon tuntumaan, mutta muut jäävät selvästi jälkeen. Myös koko aikuisväestön tutkimuksessa näkyy, että alle 24-vuotiaiden taso on selvästi heikompi kuin reilu vuosikymmen aikaisemmin. Ikääntyminen heikentää lukutaitoa. Kun aiemmin pistemäärät laskivat tasaisesti 16-vuotiaista 65-vuotiaisiin, nykyään keski-ikäisetkin yltävät nuorten tasolle. Samalla kun yleinen koulutustaso on noussut, nuorten kyvyt ovat rapautuneet. Heikkoa kehitystä alleviivaa se, että vuoden 2000 PISA-tutkimuksessa loistaneet nuoret kuuluvat nykyään 25–34-vuotiaiden ryhmään, jonka valmiudet ovat paljon paremmat kuin tämän päivän nuorten. Samaan aikaan muut maat ovat parantaneet tuloksiaan. Määrätietoisella työllä Suomi kuitenkin pystyisi pitämään huolen korkeasta osaamisesta. (Lukukeskus 2015, 3.)

5.1 Nuorten lukeminen ja kirjastonkäyttö

Nuorten hyvinvointikertomuksen (2020) www-sivujen mukaan kirjastot tarjoavat nuorille avointa tilaa, jossa perinteisen aineiston lainaamisen lisäksi on mahdollista viettää vapaasti aikaa, esimerkiksi pelaten tai kavereita nähden. Kirjastopalvelua tarjotaan tasaisesti ympäri kaupunkia 37 eri kirjastossa, joten saavutettavuus on hyvä. Monelle nuorelle kirjasto tarjoaa rauhallisen ympäristön ajanviettoon, antaa mahdollisuuksia oman osaamisen kasvattamiseen, läksyjien tekoon sekä tiedon etsintään. Laaja-alaisesti kirjastotoiminta luo ihmisille hyvinvointia ja tukee nuorten kykyjä itsensä kehittämisessä. (Nuorten hyvinvointikertomuksen www-sivut 2020.)

Nuorten hyvinvointikertomuksen (2020) www-sivujen tutkimuksessa noin 45 prosenttia 15–19-vuotiaista oli käyttänyt Helsingin kaupungin kirjastokorttia vuoden 2018 aikana, 20–29-vuotiaista vain vajaa 40 prosenttia. Naiset käyttävät kirjastopalveluita huomattavasti miehiä enemmän. Nuorista naisista puolet oli käyttänyt vuoden aikana kirjastokorttiaan, kun taas miehistä vain vajaa kolmannes. Nuorilla 20–24-vuotiailla miehillä käyttö on vähäisintä, sillä vain neljännes käytti kirjastokorttia vuoden 2018 aikana. Nuorista 15–

19-vuotiaista tytöistä taas melkein 56 prosenttia käytti korttiaan. Kirjaston käyttö on vähentynyt nuorilla huomattavasti 2000-luvun alusta, jolloin vielä yli 60 prosenttia nuorista käytti kirjastokorttia vuoden aikana. Eniten käyttö on kuitenkin 2010-luvulla vähentynyt 20–24-vuotiailla sekä naisilla kaikissa ikäryhmissä. (Nuorten hyvinvointikertomuksen www-sivut 2020.)

Nuorten hyvinvointikertomuksen (2020) www-sivuilla mainitaan myös, että tutkimukseen liittyen tehtiin kysely myös Turun alueelle, ja sen lähikuntiin, johon vastasi kaiken kaikkiaan 133 nuorta. Vastauksista ilmeni, että yleiskäsitys kirjastosta ja sen kokoelmista on positiivinen. Nuorilla on silti paljon erinäköisiä syitä, minkä vuoksi he eivät käy niin usein kirjastossa. Kyselyn perusteella suurimpia syitä ovat aineistoissa koetut puutteet, vaikeus löytää kiinnostavaa aineistoa, ajanpuute ja epätietoisuus siitä, mitä kaikkea kirjastossa oikein on. Kaikki eivät myöskään koe samalla tavalla kirjastoa niin viihtyisäksi paikaksi viettää aikaa. Nuoret käyttävät kirjastoa hyvin perinteisin tavoin aineiston lainaamiseen ja opiskeluun. Tästä voidaan päätellä muiden palveluiden olevan ison yleisön tietämättömissä. Kirjastoissa voitaisiinkin panostaa sekä aineiston erilaiseen esillepantoon, nuortenosaston viihtyisyyteen, että palveluiden markkinointiin. Näin on kyllä ryhdytty tekemäänkin viime vuosina. Myös yhteistyö sekä ryhmien että yksilöiden kanssa kuten koulu yhteistyö voisi auttaa nuoria löytämään itselleen sopivaa aineistoa ja kiinnostavia palveluita. (Nuorten hyvinvointikertomuksen www-sivut 2020.)

Huynhin (2013) mukaan, vaikka nuorilla on oma tapansa käyttää kirjastoa, nuorta asiakasta pitäisi kohdella ihmisenä ja asiakkaana, ei hankalana teini-ikäisenä. Nuoriin tutustuminen myös ennaltaehkäisee häiriötilanteita kirjastoissa, ja nuorten syrjäytymistä. Pitää muistaa, että nuoret kasvavat ja oppivat. Sellaisetkin nuoret, joille nyt tarvitsee jatkuvasti kerrata kirjaston sääntöjä, voivat muutaman kuukauden tai vuoden kuluttua käyttäytyä aivan toisin. Kirjastojen yhteisten sääntöjen pitäisi myös toimia molempiin suuntiin. Siis kun nuoret noudattavat niitä, kuuluu henkilökunnankin antaa nuorten olla asiakaina sellaisia kuin ovat, ilman jatkuvaa valvontaa. (Huynh 2013, 10.) Tähän tarvitaan sitä intuitiokykyä, mitä kirjastoihmisillä yleensä luontaisesti on. Lisäksi molemminpuolinen kunnioitus vähentää häiriötekijöitä.

Huynh (2013) korostaa, että koska nuoret ovat yleensä aktiivisia internetin käyttäjiä, tätä ominaisuutta voisi hyödyntää enemmänkin nuortenkirjastotyössä. Esimerkiksi kirjaston sivut voisivat olla niin selkeät, että niiden kautta olisi helppo tehdä aineiston hankintaehdotuksia vaivattomasti. Näin saadaan samalla parempi kuva siitä, millaista aineistoa nuoret kirjastoonsa kaipaavat. Nuortenosastojen aineiston tavoitteena on antaa nuorille

mahdollisuus kokea, löytää, etsiä, erehtyä, unelmoida ja saavuttaa päämääriä. Kirjaston tulisikin tarjota sellainen kokoelma, josta löytyy nuorelle luettavaa sekä hyvinä että pahoina päivinä, sillä lukeminen auttaa aina. (Huynh 2013, 11.)

Huynhin (2013) mukaan nuoret alkavat kokea tietyn tilan omakseen, kun siihen kietoutuu omia kokemuksia ja muistoja. Paikka ei kuitenkaan saa muotoutua tiettyjen porukoiden omaksi, sillä tällöin on usein vaarana, että ryhmän ulkopuoliset kokevat, etteivät ole tervetulleita. Heille voi silloin olla tosi vaikeaa tulla mukaan esimerkiksi järjestettyyn toimintaan. Tällaista klikkiytymistä ei kirjastossa voida suvaita, vaan kirjasto pidetään yhteisenä alueena, jonne kaikki ovat yhtä tervetulleita. Pelaaminen sekä pelien ja pelaamismahdollisuuksien tarjoaminen olisi yksi hyvä mahdollisuus saada nuoria kirjastoon. (Huynh 2013, 12–13.)

Lukemattomat mahdollisuudet www-sivujen blogin (2020) mukaan erityisesti nuoret aikuiset, jotka eivät ole enää koulussa tai opiskelemissa, ovat juuri niitä, joita kirjaston kannattaa lähestyä. Mutta mistä ihmeestä tavoitamme nuoret aikuiset? Somessahan he ovat suurin osa, mutta missä siellä? Kirjaston somea ei seurata, jos ei käytetä kirjastoa. Nuoria aikuisia on Lukemattomat mahdollisuudet -hankkeessa tavoitettu satoja. Siihen on yksinkertainen keino, nimittäin yhteistyökumppanit. Kumppanit löytyvät sieltä, missä nuoret aikuiset muutenkin ovat eli työllisyys-, kuntoutus-, koulutus- ja kohtaamispaikoista. Kirjastojen kanssa tehdään mielellään kuitenkin yhteistyötä. (Lukemattomat mahdollisuudet www-sivujen blogi 2020.)

Ikonen, Innanen ja Tikkinen (2015) mainitsevat monilukutaidon sekä lukumotivaation lisäämiseen tarkoitettussa Lukuinto-oppaassaan, kuinka koululta tarjotaan toiminnassa pedagogista osaamista sekä ohjataan oppilaita kirjaston asiakkaiksi. Vastavuoroisesti kirjastolta annetaan osaamista tiedonhallinnassa sekä pääsy kirjaston aineistoihin. Oppaassa kerrotaan lukuintotoiminnan ytimen muodostuvan kirjaston ja koulun välisestä tiiviistä yhteistyöstä, jolla luodaan yhteishenkeä ja saadaan yhteiset tavoitteet selkeämmiksi. (Ikonen, Innanen ja Tikkinen 2015, 60.)

Ikonen, Innanen ja Tikkinen (2015) antavat Lukuinto-oppaassaan ohjeita siihen, miten voi parantaa nuorten lukuintoa. Yksi keino on, että tekee sopivan kirjan valinnasta osan lukutapahtumaa. Tärkeintä on, että nuori lukee edes jotain. Kannattaa hyödyntää porttiteoriaa eli, jos lapsena saa hyviä lukukokemuksia kevyemmistä kirjoista, nuorena kypsyessään lukee todennäköisesti laajemmin. Lasten ja nuorten on hyvä nähdä kasvattajien lukevan ja keskustelevan teksteistä. Kannattaa selittää tapahtumia piilottamatta

omia reaktioitaan kirjan äärellä. Aikuinen voi lukea ääneen ja eläytyä, käyttää persoonaansa, ilmeitä ja äänenpainoja. Ääneen lukeminen jättää aina muistijäljen. (Ikonen, Innanen ja Tikkinen 2015, 60.)

Ikonen, Innanen ja Tikkinen (2015) mukaan yllättäminen monipuolisuudella toimii aina. Uuden median ja teknologian käyttäminen, esimerkiksi e-kirjat voivat toimia hyvin. Hyvä keino voi olla myös vaikkapa se, että näyttää elokuvan alun ja kehottaa lukemaan loppuratkaisun kirjasta. Myös kirjatrailerit innostavat. Kannattaa pitää kieli riittävän lähellä teinin omaa kieltä, eli se saa sisältää kiroiluakin. Huumori, fakta ja vauhti sopivat nuorille pojille. Monipuolinen lukeminen parantaa lukutaitoa. Musiikin, tieteen, harrastusten ja alakulttuurien aikakauslehdet innostavat lyhyillä teksteillä, informatiivisilla kuvituksilla ja jännittävillä faktoilla. Pienempi poika ottaa mielellään mallia isommilta, isommat taas saattavat innostua, kun voivat näyttää esimerkkiä. (Ikonen, Innanen ja Tikkinen 2015, 60.)

Elinkeinoelämän keskusliitto EK:n Operaatio Anikka -kampanjassa (2019) kaikille vuoden 2019 aikana 10 vuotta täyttävälle lapsille lahjoitettiin kuukauden Aku Anikka -lehdet tammikuussa 2019. Myöhemmin keväällä myös kaikille Suomen ruotsinkielisille 10 vuotta täyttävälle lapsille lahjoitettiin kuukauden Kalle Anka -lehdet. Lukutaito turvaa jatko-opinnoissa onnistumista, työelämätaitojen kehittymistä sekä suomalaisen työelämän kilpailukykyä. Sen ylläpitämisen ja edistämisen ei pidä olla vain koulun harteilla, vaan myös kotona vapaa-ajalla olisi hyvä ylläpitää tätä taitoa. Oivaltavasta kielenkäytöstään ja rikkaasta kielestä tunnettu Aku Anikka on jo vuosien ajan innostanut lapsia lukemaan. Operaatio Anikan tavoitteena on kannustaa lapsia lukemaan ja korostaa lukemisen merkitystä osana perheiden arkea. EK:n toimitusjohtaja Jyri Häkämies korostaa, että kaikki lähtee lukutaidosta, ja että lukutaito on oppimisen perusta ja kieli ajattelun väline. Digitalisaatio, tekoälyn kehitys ja työn murros tulevat muuttamaan monia asioita, mutta lukutaidon merkitys ei niiden vuoksi saa vähentyä. Lukutaito on työelämässä tarvittavan jatkuvan oppimisenkin perusta. (Elinkeinoelämän keskusliiton www-sivut 2019.)

Elinkeinoelämän keskusliiton www-sivuilla (2019) mainitaan, että kampanjan suojelijana toimii Rouva Jenni Haukio. Hänen mukaansa lukutaidon heikkeneminen uhkaa koko yhteiskunnan toimivuutta. Haukio toteaa, että kyse ei ole pelkästään kaunokirjallisen lukuharrastuksen taantumasta, vaan edellytyksistä suoriutua jokapäiväisessä työelämässä, sekä kyvystä ymmärtää ja tulla ymmärretyksi. Tämän takia on äärimmäisen arvokasta, että Elinkeinoelämän keskusliitto jäsenyrityksineen on ryhtynyt toimiin lukutaidon puo-

lesta, yhteistyössä Aku Ankan kanssa. EK:n kampanjassa on mukana 13 yritystä ja yhteisöä eri toimialoilta. Teko tulee kevään aikana näkymään laajasti sekä EK:n että yritysten ja yhteisöjen kanavissa muun muassa Aku Ankka -henkisten kuvitusten kautta, joissa eri alojen vaikuttajat jakavat omia lukukokemuksiaan. Teolla halutaan nimenomaan herättää keskustelua suomalaisten lukutaidosta ja perheiden lukemisasenteista sekä hyvän luku- ja kirjoitustaidon merkityksestä jatko-opintojen, työelämän ja elämänhallinnan kannalta. (Elinkeinoelämän keskusliiton www-sivut 2019.)

Hokkanen (2015) mainitsee myös, että sosiokulttuurisen lukemisen menetelmien kehittämisellä voi hyvinkin olla ratkaiseva merkitys paitsi poikien, myös maahanmuuttajien parissa tehtävässä työssä. Lukutaidottomuus näkyy erityisesti arjen taidoissa, joista selvimminkin se näkyy selviytymisessä yksilökeskeisessä yhteiskunnassa, jossa aikuisen ihmisen oletetaan pystyvän hoitamaan monia perusasioita itsenäisesti, paljolti ilman apua. Maahanmuuttajanaisten kielenoppimisessa taas korostuu yhdessä tekeminen eli maahanmuuttajien keskinäinen apu, epämuodolliset verkostot ja tilanteet, joissa Suomessa vallalla oleva yksilökeskeinen käsitys oppimisesta kumoutuu täysin. (Hokkanen 2015, 25–26.)

5.2 Lukemattomat ja ei-kirjastonkäyttäjät

Kuisman (2014) opinnäytetyön mukaan ei-käyttäjä voi olla henkilö, joka ei ole koskaan käyttänyt kirjastoa, käytti joskus tai käyttää yhä, mutta hyvin satunnaisesti. Syyt tällaiseen toimintamalliin johtuvat usein siitä, että yksilö löytää jotakin parempaa tekemistä tai ei koe jotain asiaa mieluiseksi. Kirjaston kohdalla tällaisia voivat olla erilaiset kiinnostuksenkohteet, kuten kirjaston tarjoamat virikkeet tai negatiivinen kokemus kirjaston aiemmasta käytöstä. Kirjojen parempi saatavuus muualta, ja hyvä taloudellinen tilanne niiden ostoon kaupoista ja netistä saattavat myös johtaa ei-käyttöön. Lisäksi pelkkä tietämättömyys kirjaston nykytarjonnasta tai sen olemassaolon unohtuminen selittävät käyttämättömyydestä. (Kuisma 2014, 3.)

Kuisma (2014) toteaa opinnäytetyössään, että ”Kirjastonkäyttö on sitä, että henkilö käy kirjastossa”. Hän kuitenkin toteaa, että tämän määritelmän perusteella kirjastonkäytöksi voi mieltää hyvin monenlaisia toimintoja, jos tutkimuksen kohteena on se, että vain henkilö menee sisään kirjastoon ja tulee sieltä ulos. Edellä mainittuun määritelmään yleensä ajatellaan kuitenkin liittyvän se, että kirjastossa kävijä hyödyntää käynnin aikana myös jotain kirjaston tarjoamaa palvelua. Näin kirjastonkäytön voidaan katsoa tarkoittavan sitä,

että henkilö käy kirjastossa ja käyttää samalla ainakin yhtä kirjaston palvelua. Jos taas kirjaston palveluiden ei-käyttö käsitetään kirjastonkäytön vastakohtana, tarkoittaa termi ei-käyttäjä tällöin henkilöä, joka ei ole koskaan käynyt kirjastossa eikä käyttänyt mitään kirjaston palvelua. (Kuisma 2014, 3.) Rissanen ja Santamaa (2010) toteavat, että kirjastonkäyttöä on sekin, jos joku pistäytyy kääntymään kirjastossa vaan muuten vain, ja tulee sen jälkeen sieltä ulos. Joku toinen taas saattaa piipahtaa kovilla pakkasilla lämmittelemässä. (Rissanen & Santamaa 2010, 13.)

Kuisma (2014) selventää opinnäytetyössään, että kirjastonkäyttöstatusta voidaan tutkia myös esimerkiksi jakamalla ihmiset käyttäjiin (users), ei-käyttäjiin (non-users) ja joskus aikaisemmin kirjastoa käyttäneisiin (lapsed users), jotka eivät kuitenkaan enää nykyään käytä kirjaston palveluita. On kuitenkin selvää, että tällaiset jaot eivät ole pysyviä vaan ihmiset voivat siirtyä ryhmästä toiseen. Esimerkiksi olosuhteiden tai elämäntilanteen muuttuminen voi johtaa siihen, että kirjaston palveluille ei ole enää käyttöä. Tai sitten kirjastonkäyttö voi alkaa tai jatkua esimerkiksi opiskelun aloittamisen tai työttömäksi jäämisen takia. Seinäjoen pääkirjaston ei-käyttäjiä koskevassa opinnäytetyössään kirjaston ei-käyttäjiksi määrittellään henkilöt, jotka 1) eivät ole käyttäneet kirjastoa, 2) ovat joskus käyttäneet kirjastoa, 3) käyttävät kirjastoa satunnaisesti tai 4) käyttävät kirjastoa, mutta eivät omaehtoisesti. Tässä on otettu esille myös ei-käyttäjä, joka voi olla myös sellainen henkilö, joka on vaikka koulun kanssa tai kavereiden mukana käynyt kirjastossa ilman, että olisi kuitenkaan aikonut mennä sinne itse vapaaehtoisesti. (Kuisma 2014, 3–4.)

Kuisman (2014) opinnäytetyössä yleisten kirjastojen käyttöä ja siitä johtuvia hyötyjä kartoittavan kyselytutkimuksen yhtenä osana analysoitiin kirjaston taustamuuttujien vaikutusta kirjastonkäyttöön. Kyselyyn vastanneista 15–79-vuotiaista henkilöistä 17 % oli joskus aiemmin käyttänyt kirjaston palveluita ja 2 % ei ollut käyttänyt koskaan. Tutkimuksen mukaan ei-käyttäjien määrä väestöstä lisääntyy iän kasvaessa, joskin poikkeuksena ovat 25–34-vuotiaat ei-käyttäjät, joiden osuus on suurempi kuin 35–54-vuotiaiden. Tämän uskotaan johtuvan siitä, että työhön ja perheeseen liittyvät velvollisuudet juuri 25–34-vuotiaiden kohdalla vähentävät vapaa-aikaa, mikä taas heijastuu kirjastonkäytön vähyteen tässä ikäluokassa. Riippuu kuitenkin myös kuinka paljon vanhemmat lukevat lapsilleen ja mistä he hankkivat kirjat. Yhdysvalloissa vuonna 2002 kerätty Current Population Surveyn ja Public Library Surveyn data yleisten kirjastojen käytöstä ja ei-käytöstä sai samanlaisia tuloksia. (Kuisma 2014, 5–6.)

Kuisma (2014) toteaa opinnäytetyössään, että vaikka koulutus on taustamuuttuja, sen vaikutusta kirjastonkäytön tasoon on tutkittu paljon. Serolan ja Vakkarin (2011) tutkimuksessa ei-käyttäjien määrä oli suurin kansakoulun suorittaneiden keskuudessa eli 36 %, ja se väheni mitä korkeampi peruskoulutuksen taso oli. Peruskoulun käyneitä ei-käyttäjiä oli 19 % ja ylioppilastutkinnon saaneita 14 %. Suurin merkitys näytti siis olevan sillä, onko suorittanut kansakoulun vai jonkun korkeamman tutkinnon. Saksassa tehdyssä kirjastonkäyttökyselyssä selvisi, että niillä henkilöillä, jotka eivät ole koskaan käyneet yleisessä kirjastossa, on todennäköisimmin matala koulutus. Sitten taas joskus aiemmin kirjastoa käyttäneet, mutta käytön lopettaneet henkilöt ovat todennäköisimmin enemmän korkeasti koulutettuja. Taustamuuttajat paljastavat jonkin verran tietoja tyypillisestä kirjaston ei-käyttäjistä, mutta eivät kerro kaikkea. Tähän voivat vaikuttaa esimerkiksi kirjaston toimintatavat, lukemis- ja tiedonhankintatottumukset, lapsuuden kirjastonkäyttö sekä ennakkoluulot yleisistä kirjastoista. (Kuisma 2014, 7–9.)

Kuisman (2014) opinnäytetyön mukaan Saksassa tehdyssä kirjastonkäyttötutkimuksessa kirjaston aukioloaikojen katsottiin vaikuttavan selvästi kirjaston ei-käyttöön. Rissanen ja Santamaan (2010) tutkimuksessa noin kolmannes ei-käyttäjistä oli sitä mieltä, että kirjasto voisi olla etenkin illalla auki pidempään, jotta kirjastossa voisi käydä myös työpäivän jälkeen. Etenkin vanhemmille ihmisille kirjaston kaukainen sijainti tai puutteelliset liikenneyhteydet voivat olla ongelma. Toisaalta ajanpuute on mainittu kirjaston ei-käytön syyksi useissa tutkimuksissa riippumatta ei-käyttäjien elämäntilanteesta. (Kuisma 2014, 9, 15–16.)

Kuisma (2014) mainitsee, että myös kirjaston materiaalivalikoima voi vaikuttaa kirjaston ei-käyttöön. Tämä on tullut esille esimerkiksi nuoria koskevassa kirjastotutkimuksessa. Suuri syy kirjaston ei-käyttöön oli se, että kirjastosta ei löydy kiinnostavaa lukemista ja kiinnostavat aineistot puuttuvat. Lisäksi laina-ajat ja sakot ovat tulleet esille. Lainojen ajoissa palauttamisen vaikeus sekä lyhyiksi koetut laina-ajat vaikuttavat negatiivisesti kirjastonkäyttöön. Yleisten kirjastojen ei-käyttöön voi vaikuttaa myös se, että lukemista ei koeta tarpeeksi kiinnostavaksi tekemiseksi. Useissa tutkimuksissa käy kuitenkin selväksi, että ei-käyttäjien joukosta löytyy myös lukijoita. Lukijat eivät käytä yleisten kirjastojen palveluita yleensä siksi, että he ostavat lukemansa kirjat joko uutena tai käytettynä, saavat ne lahjaksi tai lainaavat niitä ystäviltaan. Lapsuuden kirjastonkäyttö vaikuttaa kuitenkin positiivisesti kirjastonkäyttöön aikuisena. (Kuisma 2014, 10–11.)

Kuisman (2014) opinnäytetyön mukaan aiempien tutkimusten perusteella ihmisillä on usein kirjastosta melko vanhanaikainen kuva, mikä vaikuttaa kirjaston palveluiden ei-

käyttöön. Esimerkiksi Saksassa tehdyssä kirjaston ei-käyttötutkimuksessa 18 % kirjaston ei-käyttäjistä ja 22 % joskus kirjastoa käyttäneistä koki, että kirjaston tilat eivät olleet houkuttelevat. Kirjaston tilat olivat tutkimuksessa yksi merkittävimmistä syistä kirjaston ei-käytölle. Aikuisilla kirjastomielikuvan juuret voivat olla omassa lapsuudessa. Lapsuuden muistoissa kirjasto nähtiin muun muassa hiljaisena, likaisena ja haisevana tilana. Lisäksi osa ihmisistä koki, että kirjasto on itseään paremmin koulutettuja varten, mutta toisaalta esille tuli myös näkemyksiä, että kirjasto on enemmän köyhiä ihmisiä varten. Kirjastossa käymistä voi vaikeuttaa esimerkiksi muutto alueelle, jossa ei ole kirjastoa lähellä. Kirjastonkäytön loppumiseen taas voi vaikuttaa esimerkiksi opiskelun loppuminen ja kokoaikatyön saaminen, jolloin kirjastonkäytön syy poistuu tai aikaa kirjastossa käymiselle ei enää ole. Toisaalta useat tutkimukseen osallistuneet olivat sitä mieltä, että kirjaston palveluita voisi hyödyntää, jos elämäntilanne muuttuisi esimerkiksi siten, että saisi lapsia, jäisi eläkkeelle tai joutuisi työttömäksi. (Kuisma 2014, 12–14.) Rissasen ja Santamaan (2010) mielestä, vaikka yksilöillä olisi nyt tai tulevaisuudessa paljon tai edes siedettävästi vapaata aikaa, ei se automaattisesti takaa kirjastolle käyttäjiä. Suomen yleisten kirjastojen tilastosta selviää, kuinka koko kansan keskimääräisestä 18 vuotuisesta kokonaislainasta 14 ovat kirjoja (Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2009). (Rissanen & Santamaa 2010, 18–19.)

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA TULOKSET

6.1 Työpajat

Sain työpajakyselyaineistot Turun Pääkirjastolta, joten en ollut itse paikalla havainnoimassa työpajoja. Työpajoja järjestettiin eri ryhmiin kuuluville nuorille, jotka ovat 19–40-vuotiaita. Peltolan ammattikoululaisille järjestettiin iskelmäpaja, rentoutumisharjoituspaja sekä vielä erikseen kirjastokierros. Tsemppari-nuorille järjestettiin luova kirjoittaminen kuvasta -työpaja sekä kirjastokierros. Tsemppari on paikka niille nuorille yliopistossa tai ammattikorkeakoulussa opiskeleville, joilla on vaikeuksia sosiaalisissa tilanteissa. Maahanmuuttajanuorille järjestettiin selkokieli-työpaja. Työpisteiden nuorille organisoitiin teemapaja, tietokirjavinkkaus, sanataidepaja, elämäntaitopaja, murhapaja ja kirjavinkkaus. Työpisteessä on työikäisille nuorille aktivoivaa toimintaa. Lisäksi työpajoja järjestettiin Monitoimikeskus Gloriassa ja Etapissa. Oli erikseen myös Sotetyöpaja.

6.2 Kyselyiden tulokset

Kyselyssä oli 6 kysymystä, joista 2 viimeistä vaihtelivat tietylle ryhmälle tehdyn kyselyn perusteella. Ensimmäinen kysymys oli ”Kuinka usein käyt kirjastossa?” Peltolan ammattikoululaiset kävivät enimmäkseen kerran vuodessa tai eivät koskaan. Sotetyöpajanuoret kävivät eniten kerran kuukaudessa. Työpisteiden ihmiset kävivät kirjastossa kuukausittain tai kerran vuodessa. Tsempparin opiskelijanuoret kävivät kirjastossa kuukausittain tai kerran puolessa vuodessa. Etapissa nuorista yli puolet ei käynyt kirjastossa koskaan. Tosi pieni osa taas kävi ihan viikoittain. Maahanmuuttajanuoret käyvät eniten kuukausittain kirjastossa. Monitoimikeskus Glorian vastauksissa tuli ilmi, että nuoret käyvät harvemmin kuin kerran viikossa kirjastossa. Johtopäätöksenä on siis, että vastausten nuorista suurin osa kävi kirjastossa kerran kuussa tai puolessa vuodessa.

Toinen kysymys oli ”Mitä teet kirjastossa?” Peltolan ammattikoululaisilla eniten rasteja oli kohdassa muu, mikä ja vastauksia tähän olivat muun muassa ”vietän aikaa”, ”en käy kirjastossa”, ”odottelen kavereita” ja ”käyn vessassa” sekä ”sateensuoja”. Sotetyöpajalaisista yli puolet lainasivat kirjoja ja puolet myös muita aineistoja, kuten pelejä, elokuvia ja musiikkia. Työpisteiden nuoret lainasivat enimmäkseen kirjoja sekä vastasivat tekevänsä jotain muuta. Muuta tekemistä oli muun muassa, että ”lainasin/yritin lainata amk

koulun kirjoja pääsykokeeseen.” Tsempparin nuoret lainasivat myös ylivoimaisesti eniten kirjoja. Tämän lisäksi väittämä ”vietän aikaa itsekseeni lukien” nousi korkealle. Etapin nuorista yli puolet kävivät tapahtumissa esim. konserteissa tai luennoilla, vasta tämän jälkeen tuli kirjojen lainaaminen. Monitoimikeskus Glorian nuoret lainasivat enimmäkseen kirjoja, neljäsosa vastaajista lainasi myös muita aineistoja, vietti aikaa itsekseen lukien opiskeli tai teki jotain muuta. Muuta tekemistä oli wc:ssä käynti. Maahanmuuttajanuoret lainasivat eniten kirjoja ja puolet viettivät aikaa itsekseen lukien. Myös neljäsosa tapasi kavereita, käytti tietokonetta ja opiskeli.

Kolmas väittämä oli ”Löydän itseäni kiinnostavia: Aineistoja (pelit, kirjat, elokuvat), Tapahtumia tai Työpajoja ja ryhmiä.” Vastausvaihtoehdot olivat usein, toisinaan, harvoin ja en koskaan. Peltolan ammattikoulun nuorista neljäsosa löysi itseään kiinnostavia aineistoja kirjastosta toisinaan ja puolet ei koskaan. Itseään kiinnostavia tapahtumia yli puolet ei löytänyt koskaan. Samoin oli työpajojen ja ryhmien kanssa. Sote-työpajan nuorista puolet löysivät itseään kiinnostavia aineistoja toisinaan, vähän alle puolet usein. Tapahtumia yli puolet löysivät vain harvoin. Työpajoja ja ryhmiä kaikki löysivät vain harvoin. Tsemppari nuorista lähes puolet löysivät itseään kiinnostavia aineistoja, neljäsosa ei koskaan. Tapahtumia yli puolet löysivät vain harvoin. Työpajoja ja ryhmiä vielä harvemmat. Yli puolet Etapin nuorista löysivät toisinaan itseään kiinnostavia aineistoja. Itseään kiinnostavia tapahtumia sekä Työpajoja ja ryhmiä suurin osa nuorista löysi harvoin tai ei koskaan. Glorian nuorista suurin osa löysi itseään kiinnostavia aineistoja usein. Itseään kiinnostavia tapahtumia sekä työpajoja ja ryhmiä he löysivät harvoin tai ei koskaan. Maahanmuuttajanuorista itseään kiinnostavia aineistoja löysivät suurin osa usein. Itseään kiinnostavia tapahtumia enemmistö ei löytänyt koskaan, muutama toisinaan. Itseään kiinnostavia työpajoja ja ryhmiä vain pieni osa löysi usein.

Neljäs väittämä oli ”Rastita kuvaavin vaihtoehto”. Vaihtoehdot olivat ”Löydän entistä helpommin itseäni kiinnostavia aineistoja kirjastosta”, ”Löydän entistä helpommin itseäni kiinnostavaa tekemistä kirjastosta”, ”Olin työpajoissa vuorovaikutuksessa toisten osallistujien kanssa”, ”Ilmaisin työpajoissa ajatuksiani ja kokemuksiani kirjoittamalla”, ”Ilmaisin työpajoissa ajatuksiani ja kokemuksiani suullisesti”, ”Tutustuin työpajoissa uusiin kirjaston aineistoihin”, ”Opin työpajoissa uusia asioita”, ”Olen tervetullut kirjastoon” ja ”Voisin osallistua vastaavaan kirjaston järjestämään toimintaan jatkossakin.” Vastausvaihtoehdot olivat Kyllä tai Ei.

Peltolan ammattikoulun nuorista suurin osa oli vastannut kyllä väittämään ”Olen tervetullut kirjastoon”. Yli puolet olisivat valmiita osallistumaan jatkossakin vastaavaan kirjaston järjestämään tapahtumaan. Ei-vastaus tuli yli puolella vastaajista väittämään ”Löydän entistä helpommin itseäni kiinnostavia aineistoja kirjastosta”. Sotetyöpajanuorista yli puolet kokevat löytävänsä entistä helpommin itseään kiinnostavaa aineistoa kirjastosta. Vain murto-osa kuitenkin oli vastannut kyllä väittämään ”Tutustuin työpajoissa uusiin kirjaston aineistoihin”. Kaikki vastaajista olivat vastanneet myönteisesti siihen, että ovat tervetulleita kirjastoon. Työpisteen nuorista melkein kaikki tutustuivat työpajoissa kirjaston uusiin aineistoihin ja oppivat työpajoissa uusia asioita. Yli puolet löysivät myös entistä helpommin itseään kiinnostavia aineistoja sekä itseään kiinnostavaa tekemistä kirjastosta. Tsemppari nuoret löysivät melkein kaikki entistä helpommin itseään kiinnostavaa tekemistä kirjastosta, kiinnostavia aineistoja löysi vain puolet vastaajista. Suurin osa oli myös vuorovaikutuksessa toisten osallistujien kanssa työpajassa. Heistä melkein kaikki myös oppivat työpajoissa uusia asioita. Etapin nuorista yli puolet löysivät entistä helpommin itseään kiinnostavia aineistoja kirjastosta. Kuitenkin suurin osa ei tutustunut työpajoissa uusiin aineistoihin lainkaan. Pieni prosentti ei myös tuntenut olevansa tervetullut kirjastoon. Glorian nuorista enemmistö koki olevansa työpajoissa vuorovaikutuksessa toisten osallistujien kanssa ja oppi työpajoissa uusia asioita. Kukaan ei puolestaan löytänyt entistä helpommin itseään kiinnostavaa aineistoa kirjastosta. Maahanmuuttajanuorista kaikki tutustuivat työpajoissa uusiin aineistoihin. Kaikki kokivat olevansa tervetulleita kirjastoon. Puolet vastaajista kokivat löytävänsä kirjastosta itseään kiinnostavaa tekemistä ja puolet eivät.

Viidentenä kysymyksenä oli palaute eli ”Vapaa sana! Palautetta työpajoista, joihin osallistuit.” Peltolan ammattikoulun nuorten palautteita olivat mm. ”Ihan kivaa”, ”Näin uusia paikkoja kirjastosta ja hyviä vinkkejä ja neuvoja” ja ”Ihan jees”. Sotetyöpajan nuoret eivät antaneet mitään palautetta. Työpisteen nuorten palautteita olivat mm. ”Positiivinen yllätys, lisää näitä”, ”Luovat ”tehtävät” olivat kivoja, olisi voinut olla niitä enemmänkin, erilaisia! Kirjastokierros oli hyvä kokemus, en ole ennen käynyt pahemmin, mutta innostuin!” ja ”Kiva kokemus, kirjasuositukset olivat kiinnostavia”. Tsempparin nuorten kommentteja olivat ”Jotain osallistuttavaa”, ”Palautetta Tsempparin työpajalta” sekä ”Mukava!”. Etapin nuoret eivät antaneet mitään palautetta. Glorian nuorten kommentteja olivat ”Mukava ja mielenkiintoinen” sekä ”Oli mielenkiintoista”. Maahanmuuttajanuorten palautteissa oli mm. ”Oli hauskaa” sekä ”Minä ajatelen tosi tosi hyvä. Oli kiva. Minun mielestäni oli helppo”.

Kuudes kysymys oli ”Minkälaista omalle ikäryhmällesi suunnattua toimintaa toivoisit jatkossa kirjastolle?” Peltolan ammattikoululaisten vastauksia olivat mm. ”Musiikkihuoneet, jossa äänityslaitteet”, ”En tarvii/toivo mitään” ja ”En tiedä”. Sotetyöpajan nuoret eivät tähänkään palautteeseen vastanneet mitään. Työpisteen nuorten vastauksia olivat ”Lisää luentoja ja kirjailijavierailuja”, ”Luovia- ja musajuttuja” sekä ”Samantapaista, saa itse päättää!”. Tsempparin nuoret taas toivoivat ”Yhteisiä lautapelitapahtumia”, K-18 Harry Potter-teemailta, johon voi silti pukeutua ja sit siellä vois syvällisemmin keskustella Pottereista” sekä ”Ryhmiä, teemailtoja, työpajoja”. Etapin nuorten palautteita olivat mm. ”Ehkä luentoja, eri elämäntilanteisiin, tai tietoa eri asioista ja...”, Lukupiirit kaikille ikäryhmille ovat hyvää toimintaa! Kuten muukin ”yhdessä tekeminen”. Toiveissa oli myös kahdella henkilöllä musiikkiesityksiä. Glorian nuorten vastaukset olivat ”Insta-nuorten kirjallisuudesta ja toiminnasta/tapahtumista” ja ”Viedä aikaa esim. odottaa bussia”.

Seitsemäs ja viimeinen kysymys oli ”Tämä työpaja, johon osallistuin, oli mielestäni:”. Peltolan ammattikoululaiset, Sotetyöpajan nuoret sekä Työpisteen nuoret eivät antaneet mitään palautetta. Tsemppari-nuorista yksi oli kommentoinut ”Meditointi”. Tämä vaikuttaa kyllä enemmän kehitysehdotukselta kuin palautteelta. Etapin nuoret olivat antaneet ylivoimaisesti eniten palautetta tähän viimeiseen muun muassa ”On ihan jees” ja ”Interaktiivinen, osallistava, helposti lähestyttävä, mielenkiintoinen”. Maahanmuuttajanuorilta tätä kysymystä ei kysytty.

Lukukeskuksen (2020) tutkimuksen viimeisen kohdan mukaan Monikielinen kirjasto tarjoaa kaikkialla Suomessa mahdollisuuden lukea kirjallisuutta noin 80 kielellä (Lukukeskus 2020). Lukukeskuksen (2015) 9.kohdan mukaan vuoden 2012 PISA-tutkimuksesta käy ilmi, että maahanmuuttajien lukutaito jää erittäin kauas suomalaisten yleisestä korkeasta tasosta. Ensimmäisen polven maahanmuuttajat ovat jäljessä muista lähes kolme kouluvuotta. Heistä peräti puolet jää alle välttävän lukutaidon tason, jolla yhteiskunnassa pärjää edes jotenkin. Toisen polven maahanmuuttajat ovat puolitoista kouluvuotta perässä muita. Heistä 30 % ei yllä koulussa ja työssä välttämättömään lukutaitoon. Sukupuolten väliset erot ovat yhtä jyrkät maahanmuuttajissa kuin kantasuomalaisissa. Toisesta kulttuurista tulleet tytöt lukevat paremmin kuin Suomessa syntyneet etnisten vähemmistöjen pojat. Toisen polven maahanmuuttajatyttöt taas pärjäävät lähes yhtä hyvin kuin kantaväestön pojat. (Lukukeskus 2015, 9.) Tämä näkyy myös kyselyissä, vaikka vastaukset ovatkin anonyymejä.

6.3 Kahden nuoren haastattelujen tulokset

Laadin itse haastattelukysymykset ja haastattelin haastateltavia ihan kasvokkain. Kysymykseni olivat:

1. Milloin olet viimeksi lukenut kirjan?

”Yläasteiässä on tullut luettua viimeksi joku kirja.” – Jesse, 29

”Teini-iässä. Sarjakuvia nyt lähiaikoina.” – Iina, 26

2. Miten vietät vapaa-aikaasi?

”Vapaa-aikani kuluu pääsääntöisesti koulua käydessä ja harrastusten parissa sekä perheen ja ystävien kanssa. Harrastuksia ovat keilaaminen ja kävelylenkit.” – Jesse, 29

”Vietän ystävien kanssa aikaa ja perheen kanssa, maalaan maalauksia, laulan karaokea, kuuntelen musiikkia.” – Iina, 26

3. Oletko kokeillut äänikirjaa?

”Siitä on aikaa. Äänikirjaa olen viimeksi kuunnellut lapsena satukasetin muodossa.” – Jesse, 29

”Lapsena viimeksi, mutta en nyt.” – Iina, 26

4. Mitä teet, jos sinulla tulee tylsää?

”Saatan mm. lähteä kävelylenkille tai soittaa kavereille tai joskus menen käymään kirjastossa tietokoneella tai kaupassa.” – Jesse, 29

”Kuuntelen musiikkia, pohdin syvällisiä.” – Iina, 26

5. Milloin olet viimeksi käynyt kirjastossa? Milloin olet lainannut jotain viimeksi?
Onko sinulla kirjastokorttia?

”Kesällä. Jonkin verran tulee käytyä silloin tällöin. Kirjastokortti on, mutta siitä on aika paljon aikaa, kun olen viimeksi lainannut jotain.” – Jesse, 26

”Pari vuotta sitten. Lainasin Tintti-sarjakuvia. On, mutta se on hukassa.” – Iina, 26

6. Mitä mieltä olet kirjastosta?

”Mielestäni kirjasto on hyödyllinen, koska jokainen voi sieltä lainata itselleen sopivan kirjan tai dvd:itä. Ja kirjastosta saa myös muita hyödyllisiä palveluita esim. Raison kirjaston yhteispalvelupiste.” – Jesse, 29

” Ihan mukavaa, että sellaisia on olemassa. Käyttäisin ehkä enemmän, jos lukisin enemmän.” – Iina, 26

7. Pidätkö lukemisesta?

” Jonkun verran. Sarjakuvia on tullut luettua enemmän kuin itse kirjoja. Netistä luen myös jotain tietoa itseäni kiinnostavista aiheista.” – Jesse, 29

” En. Se on tylsää. Sarjakuvat ovat ok.” – Iina, 26

8. Piditkö lukemisesta lapsena tai luitko paljon silloin? Luettiin sinulle esim. iltasatuja?

”Ei minulla mitään lukemista vastaan ollut. Luin jonkun verran. Luettiin iltasatuja.” – Jesse, 29

”Minulle luettiin, mutta en itse lukenut.” – Iina, 26

Herkman ja Vainikka (2020) toteavat, että vaikka suomalaisnuorten lukemisessa ja tiedonhakutaidoissa on 2000-luvun kuluessa tapahtunut heikentymistä, nuoret pärjäävät silti hyvin kansainvälisissä vertailuissa, kuten PISA, ja seikkailevat melko taidokkaasti multimodaalisten tekstien viidakoissa, kuten jo aiemmassa luvussa mainitsin. Herkmanin ja Vainikan mielestä lisäksi verkkoviestintä määrittää ihmisten lukemisen tapoja ja mediankäyttöä koko ajan enemmän. Lukeminen ymmärretään silti edelleen paljolti yksityiseksi kokemukseksi painettujen kirjojen parissa, vaikka sosiokulttuurinen lukutaitokäsitys ja uudet lukemisteoriat korostavat lukemisen sosiaalisia ja osallistuvia puolia, ja nuoremmat sukupolvet ovat omaksuneet internetin ja sosiaalisen median käytännöt laaja-alaisesti osaksi lukemistaan. (Herkman & Vainikka 2020, 144–146.)

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli siis Lukemattomat mahdollisuudet -hankkeen nuorten lukemisen ja kirjastonkäytön tutkiminen. Selvitin mitä kaikkea Lukemattomat mahdollisuudet hanke edistää ja tekee, kuten nuorten lukutaidon parantamista erilaisin kampanjoin. Käsittelin opinnäytetyössäni myös ei-käyttäjiä, ja selvitin miksi nuori joko haluaa käyttää kirjastoa tai ei. Kiinnostavan aineiston puuttuminen, lukivaikeudet yms. voivat vaikuttaa siihen, että lukeminen voi olla tylsää tai tuntua vaikealta, ja silloin nuori ei ole kiinnostunut lainaamaan lukemista kirjastosta. Selkokirjat voisivat olla yksi ratkaisu tähän ongelmaan. Ei-käyttäjä on käyttäjä, jota ei kirjastonkäyttö kiinnosta syystä tai toisesta. Tutkimusmenetelmät-osiossa esittelin työpajat, joiden kyselylomakkeiden vastauksia analysoin. Näiden lisäksi haastattelin paria nuorta, jotka eivät juuri lue tai käytä kirjastoa. Lukemattomuuteen olivat syynä kirjojen kiinnostamattomuus ja ei-kirjastonkäyttöön tietämättömyys kirjaston palveluista ja lukemattomuus.

Käsittelin erikseen sekä lukemisen historiaa että lukemisen oppimista. Lukemisen historiassa lukeminen antiikista aina nykypäivän sosiaalisen median aikakauteen asti on muuttunut valtavasti ympäri maailmaa. Lukemisen kultakausi oli 1960-luvulla. Tämän jälkeen lukeminen on vähentynyt, muttei kuitenkaan loppunut, ennemminkin vain muuttanut muotoaan sähköisempään muotoon eli e-kirjoihin ja myös äänikirjoihin. Vuoden 2000 PISA-tutkimuksen jälkeen on havaittuna merkkejä lukemisen osaamisen tason laskusta. Pojat ovat tyttöjä jäljessä yli vuoden. Tämä kuitenkin riippuu henkilöstä. Myös maahanmuuttajilla on havaittu samoja asioita. Määrät eivät kuitenkaan kerro kaikkea laadusta. Lukutaito on enemmän kuin vain sanojen ja virkkeiden mekaanista tunnistamista. Kansainvälisissä vertailuissa tutkitaan, kuinka lukija ymmärtää, arvioi ja käyttää tekstejä kehittääkseen itseään ja osallistuakseen yhteiskuntaan. Yleensä lukutaitoinen henkilö panostaa lukemiseen ja arvostaa lukemista. (Lukukeskus 2015, 1.)

Käsittelin myös lukemisen oppimista, sitä millainen prosessi se on aivoille, ja mitä eroa on lyhyiden ja pitkien tekstien lukemisella. Luetunymmärtäminen on tärkeä yhteiskunnallinen taito. Jos ei kunnolla ymmärrä lukemaansa, ei ole kovin vahvoilla työmarkkinoilla. Tämä ei toki ole niin yksiselitteinen asia, sillä erilaisia oppimisvaikeuksia voi olla tai muita vastaavia, ja on työpaikkoja, joihin ei vaadita kovin ihmeellistä lukutaidon osaamista. Lukutaidosta on kuitenkin aina hyötyä. Lukemisen oppiminen alkaa jo varhaisessa vaiheessa heti lapsen ensimmäisinä vuosina. Tämän takia lukeminen lapselle on erityisen

tärkeää, jotta hänen kielellinen ilmaisunsa ja sanavarastonsa kasvavat. Lukukeskuksen (2020) mukaan paljon tähän kuitenkin vaikuttaa se, onko lapsen tai nuoren vanhempi itse kiinnostunut lukemisesta. Lukeminen kannattaisikin ottaa koko elämänmittaiseksi harrastukseksi, sillä on tutkimuksia, että se edistää empatiakykyä, keskittymiskykyä, rentouttaa, ja jopa pidentää elinikää.

Lukemiseen innostaminen ei ole helppo tehtävä. On kuitenkin vinkkejä, joiden avulla nuori kuin nuori voidaan saada innostumaan lukemisesta tai jonkin tietyn kirjan pariin. Tällaisia ovat mm. erilaiset tapahtumat, työpajat ja kiinnostavat aiheet. Pitää tietää mistä nuori on kiinnostunut, koska itseään kiinnostavaa aihetta lukee paljon mieluummin kuin sellaista mikä ei lainkaan kiinnosta. Omia vinkkejäni lukemaan innostamiseen olisi esimerkiksi, että nuoret voisivat valita itseään kiinnostavan kirjan, lainata sen kirjastosta ja sitten vinkata toisilleen kirjan, jonka ovat lukeneet. Tämän pitäisi kuitenkin tapahtua koulussa tai kirjastossa, koska eivät nuoret välttämättä omaehtoisesti tällaista tekisi. Äänikirjoja voisi myös hyödyntää esim. kuuntelemalla tunnilla tai antamalla läksyksi kuunnella äänikirja. Voisi myös tehdä niin, että samalla seuraa tekstiä kirjasta, kun kuuntelee sitä luettavan. Aivan kuten lapsena kuuntelemat satukasetit. Tietokirjat ja sarjakuvat ovat hyvä aloitus niille, jotka eivät jaksu keskittyä pelkkään romaaniin. Pienet romaanit ja niistä tehdyt elokuvat toimivat myös kannustimena. Ensin lukee kirjan ja sitten vaikka katsoo siitä elokuvan.

Lukemattomat mahdollisuudet -hankkeen työpajakyselyt olivat hyvä asia. Niissä ei silti tavoitettu kaikkia, ennemminkin kartoitettiin, millainen tilanne on. Jotain vaikutuksia kyselyt kuitenkin saivat aikaan, sillä jotkin nuoret innostuivat työpajojen aineistoista ja toivoivat jatkossakin samankaltaisia työpajoja. Ketään ei voi kuitenkaan pakottaa lukemaan. E-kirjat ja äänikirjat ovat nykyään houkutin niille, jotka eivät tavallisesta paperikirjasta välitä. Kaikki nuo kuitenkin kilpailevat tämän päivän somekanavista ja muusta elämästä, joka on kovin hektistä. Nykyään keskittymiskyvyn puute on tuttua monelle ihmiselle. Muutenkin kaiken pitäisi jostain syystä tapahtua niin kovin nopeasti 24/7-elämäntyylin vuoksi. Tällaisella elämäntyyllillä on kuitenkin myös haittavaikutuksensa pitemmän päälle, kuten liiallinen suorittaminen ja uupuminen.

Lukeminen ja siihen keskittyminen auttaa rentoutumaan ja keskittymään somekanavien sijaan, ja on hyvää vastapainoa kiireiseen arkeen. Hyvä keino olisi esimerkiksi ottaa aina päivästä jokin hetki vain lukemista varten. Ennen nukkumaanmenoa lukeminen on oiva valinta tähän. Iltasadun tehtävänä on tuoda turvaa ja luoda rauhoittava tilanne, jossa on

ollut hyvä nukahtaa. Eri ikäkausina luettu sama kirja avautuu eri tavoin ja herättää lukijassaan erilaisia ajatuksia ja tunteita, omasta elämäntilanteesta ja -kokemuksesta riippuen (Laine, 27). Tämän voin itsekkin allekirjoittaa.

LÄHTEET

- Antinoja, O. 2011. Kirjastonhoitajat ja libristit kaunokirjallisuuden asiantuntijoina. Opinnäytetyö. Oulun seudun ammattikorkeakoulu. Viitattu 23.11.2020 https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/25991/Antinoja_Outi.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Herkman, J. & Vainikka, E. Lukemisen tavat. 2020. Lukeminen sosiaalisen median aikakaudella. Tampereen yliopisto. Viitattu 23.11.2020. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/66381/Lukemi_tavat_2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Hokkanen, L. 2015. Sosiaalinen kirjasto. Lukemattomien mahdollisuuksien maailma. Avain.
- Huynh, P. 2013. Nuorten kirjastonkäyttöä vähentävät tekijät. Turun ammattikorkeakoulu. Viitattu 23.11.2020 https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/64106/huynh_pauliina.pdf?sequence=1
- Ikonen, K. Inananen, K. ja Tikkinen, S. 2015. Lukuinto-opas. Lukumotivaatiota ja monilukutaitoa koulun ja kirjaston yhteistyönä. Oulun yliopisto. Viitattu 23.11.2020 http://www.lukuinto.fi/media/materiaalit/lukuinto_opas.pdf
- Kolbe, L. 2003. Suomen kulttuurihistoria: 3, Oma maa ja maailma. Helsinki: Tammi.
- Kuisma, N. 2014. Elämäntilanne ja yleisten kirjastojen ei-käyttäjyyden syyt. Pro gradu-työ. Tampereen yliopisto. Viitattu 23.11.2020 <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/96578/GRADU-1420016211.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Laine, T. 2012. Lukemisen tutkimus kirjahistorian haasteena. Tieteessä tapahtuu 6/2012. Viitattu 23.11.2020 <https://journal.fi/tt/article/view/7315/5689?acceptCookies=1>
- Lautamäki, K. 2020. Kaikki keinot sallittuja, kun innostetaan lukemaan – Kyselytutkimus 5-luokkaisille kirjavikkauksesta. Opinnäytetyö. Turun ammattikorkeakoulu. Viitattu 23.11.2020. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/334924/Opinn%c3%a4ytety%c3%b6%20Karla%20Lautam%c3%a4ki%20pdf.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Lukemattomat mahdollisuudet www-sivut 2020. Viitattu 23.11.2020 <https://lukemattomat.turkuamk.fi/>
- Lukeminen ja lukustrategiat. Jyväskylän yliopiston kielikeskus. Viitattu 23.11.2020. <https://movi.jyu.fi/fi/ohjeita/esteeton/akateemiset-aidot>
- Lukokeskuksen www-sivut. 2015. 10 + 1 faktaa lukemisesta. Viitattu 23.11.2020. <https://peda.net/askola/erityisopetus/vlv/1fl:file/download/757e35c9f09f8a2a184a86b03d1147530869dadf/10-FAKTAA-2015-final.pdf>
- Lukokeskuksen www-sivut. 2020. 10 faktaa lukemiseen. Viitattu 23.11.2020. <https://lukokeskus.fi/10-faktaa-lukemisesta-2020/#fakta-1>
- Lukusillaan www-sivut. 2015–2018. Viitattu 23.11.2020. <https://lukusilta.fi/luetun-ymmartamisen-opettaminen-lukustrategioiden-harjaannuttaminen/>
- Nuorten hyvinvointikertomus www-sivut. 2020. Viitattu 23.11.2020 <https://www.nuortenhyvinvointikertomus.fi/indikaattorit/itsensa-kehittaminen/kirjaston-kaytto>
- Rissanen, I. & Santamaa, T. Seinäjoen pääkirjaston ei-käyttäjät. 2010. Opinnäytetyö. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Viitattu 23.11.2020 <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/22440/ONT-RissanenSantamaa.pdf?sequence=1>

Salmi-Niklander, K. 2018. Lukemisen kokemuksia ja käytäntöjä etsimässä. *Kasvatus & Aika* 2/12 2018, 2–6. Viitattu 23.11.2020. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/313193/74126_Artikkelin_teksti_99834_1_10_20180815.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Sisättö, V. 2020. Lukemisen voima. Rauhoita mielesi ja paranna keskittymiskykyäsi. Helsinki.

Tilastokeskus. 2019. Viitattu 23.11.2020 http://www.stat.fi/til/vpa/2017/03/vpa_2017_03_2019-04-25_kat_001_fi.html

Thu-Huong, H. 2017. The beginning of silent reading changed Westerners' interior life. *Quartz*. Viitattu 23.11.2020. <https://qz.com/quartz/1118580/the-beginning-of-silent-reading-was-also-the-beginning-of-an-interior-life/>

Tuomi, P. 2016. Lukeminen edistää hyvinvointia ja terveyttä. Viitattu 23.11.2020. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/105444/ePooki%205_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Liite 1 Kysely kirjaston työpajaan osallistuville nuorille aikuisille

1. Kuinka usein käyt kirjastossa?

- Viikoittain
 Kuukausittain
 Kerran puolessa vuodessa
 Kerran vuodessa
 En koskaan

2. Mitä teet kirjastossa?

- Lainaan kirjoja
 Lainaan muita aineistoja (pelit, elokuvat, musiikki)
 Tapaan kavereita
 Vietän aikaa itsekseni
 Vietän aikaa itsekseni puhelimella
 Käytän kirjaston tietokonetta
 Opiskelen
 Käyn tapahtumissa esim. konserteissa tai luennoilla
 Osallistun työpajoihin
 Muu, mikä

3. Löydän kirjastosta itseäni kiinnostavia

	usein	toisinaan	harvoin	en koskaan
Aineistoja (kirjat, pelit, elokuvat)	☐	☐	☐	☐
Työpajoja ja ryhmiä	☐	☐	☐	☐
Tapahtumia	☐	☐	☐	☐

4. Rastita kuvaavin vaihtoehto:

	Kyllä	Ei
Löydän entistä helpommin itseäni kiinnostavia aineistoja kirjastosta	☐	☐
Löydän entistä helpommin itseäni kiinnostavaa tekemistä kirjastosta	☐	☐
Olin työpajoissa vuorovaikutuksessa toisten osallistujien kanssa	☐	☐
Ilmaisin työpajoissa ajatuksiani ja kokemuksiani kirjoittamalla	☐	☐

Ilmaisin työpajoissa ajatuksiani ja kokemuksiani suullisesti	☐	☐
Tutustuin työpajoissa uusiin kirjaston aineistoihin	☐	☐
Opin työpajoissa uusia asioita	☐	☐
Olen tervetullut kirjastoon	☐	☐
Voisin osallistua vastaavaan kirjaston järjestämään toimintaan jatkossa	☐	☐

5. Vapaa sana! Palautetta työpajoista, joihin osallistuit/Tämä työpaja, johon [osallistuin oli](#) mielestäni:

6. Vapaa sana! Minkälaista omalle ikäryhmällesi suunnattua toimintaa toivoisit jatkossa kirjastolle?
